

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Zuzana Srbová

**Formy diskriminace v Japonsku
v novodobých matrikách**

Forms of Discrimination in the Modern
Japanese Family Registries

Praha, 2016

Vedoucí práce: Mgr. David Labus, Ph.D.

Poděkování

Zde bych ráda poděkovala vedoucímu své práce panu doktorovi Davidu Labusovi za odborné konzultace, připomínky, rady a shovívavost, jež mi během psaní věnoval.

Dále chci připojit poděkování svému příteli Shinovi, který mi byl každodenní oporou, a rodičům, kteří mě všestranně podporovali po celou dobu mých dosavadních studií.

Děkuji také kamarádce Adéle Felixové a spolužákovi Josefovi Vítů za kolegiální podporu.

Nakonec si dovolím poděkovat japonským kolegům z Univerzity v Kóbe, díky nimž se mi během ročního studijního pobytu podařilo najít mnoho cenných materiálů pro tuto práci.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Zároveň souhlasím s tím, aby tato práce byla zpřístupněna pro studijní a vědecké účely.

V Praze dne: 29. června 2016

Zuzana Srbová

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce je vznik a vývoj systému moderních matrik koseki a s nimi související diskriminací vůči určitým sociálním skupinám v období Meidži. Záměrem první části práce je poskytnout nejprve historický přehled geneze japonských populačních a rodinných registrů a popsat proces přeměny starších registrů v moderní matriky. Cílem druhé části je zhodnotit povahu matričních registrů v období Meidži, zasadit je do dobového právního rámce a analyzovat jejich vliv na japonskou společnost. Přestože Japonsko své občany jakožto moderní stát zrovnoprávnilo, k odstranění sociální diskriminace fakticky nikdy nedošlo. Jak z práce vyplývá, značný podíl na tom měl charakter matrik koseki, určujících právní vztah jedince jako občana vůči státu, a povaha právních norem období Meidži.

Klíčová slova

Meidži koseki, japonské matriky, rodinné registry, legislativa Meidži, japonští občané, japonské občanství, diskriminace, vyloučené sociální skupiny

Abstract

This bachelor thesis deals with a topic of the origin and the development of the modern koseki registration system related to discrimination against social outcastes during Meiji period in Japan. The aim of the first part is to provide with a historical overview of Japanese population and household registers and to introduce a process of transformation of the previous records into the modern household registers. The objective of the paper is to assess the forms of Meiji household registers, contextualize it into a legal framework and analyze its impact on the Japanese society. Although the Japanese people were emancipated, as the nationals of a modern state, in fact the social discrimination has never been eliminated. In conclusion, it was essentially the household register system, determining the legal relation between an individual as a citizen and the state, and the Meiji legislation responsible for the discrimination in this period.

Keywords

Meiji koseki, Household Registers, Meiji legislation, Japanese nationals, Japanese citizenship, discrimination, Japanese social outcastes

Transkripční poznámka

Pokud není uvedeno jinak, využívám pro tuto práci české transkripce. Výjimkou je *Seznam zkratek* a také *Seznam použité literatury a zdrojů* a odkazy na jména autorů u citací, v nichž byla ponechána původní transkripce podle originálu jednotlivých titulů, tzn. Hepburnova transkripce. Vlastní jména jsou uváděna výhradně dle japonského způsobu - „Příjmení Jméno“.

Veškeré uvedené citace přeložené z angličtiny či japonštiny jsou vlastními překlady.

Seznam zkratk

KDJ - Velký slovník japonské národní historie

KJ - Velký japonský slovník

NJ - Slovník japonské historie

Obsah

1	Úvod	1
2	Vymezení pojmů	4
2.1	Matriky vs. koseki	5
3	Historický vývoj registrů obyvatel	7
3.1	Nejstarší záznamy - do doby Heian	7
3.2	Středověká praxe - do vzniku tokugawského šógunátu (1603)	10
3.3	Období Edo (1603-1868)	13
3.3.1	Rozdělení do společenských vrstev	14
3.3.2	Registr lidu - Ninbecu čó.....	15
3.3.3	Zavádění protikřesťanských ediktů	16
3.3.4	Registr náboženské příslušnosti - Šumon aratame čó	17
3.3.5	Registr pěti - Gonin gumi čó	18
3.3.6	Skupiny vyloučených	19
4	Moderní systém koseki	22
4.1	Období Meidži - cesta k modernímu státu	22
4.2	První etapa vývoje - rodinné registry 1868-1871.....	24
4.2.1	Edikt č. 137/1868.....	25
4.2.2	Edikt č. 560/1870.....	28
4.3	Druhá etapa vývoje - od vzniku zákona o matrikách 1871	29
4.3.1	Edikt č. 170/1871.....	30
4.3.2	Edikt č. 103/1873.....	32
4.3.3	Revize zákona o matrikách (1886).....	34
4.3.4	Revize zákona o matrikách (1898).....	35
5	Diskriminace vyplývající z právních norem	37
5.1	Edikt o zrovnoprávnění (1871)	37
5.2	Občanský zákoník (1898)	39
5.3	Zákon o státním občanství (1899).....	41
5.4	Společnosti za národní vyrovnání Suiheiša.....	44
6	Závěr	45
7	Seznam použité literatury a zdrojů	47

1 Úvod

Diskriminace bývá v nejobecnějším slova smyslu chápána jako rozlišování či oddělování lidí, skupin, národů, apod. na základě jejich původu nebo příslušnosti. Podle širšího pojetí rozlišujeme například diskriminaci politickou, sociální nebo psychologickou, zatímco užší pojetí se zaměřuje na vymezení diskriminace s ohledem na určité kritérium: náboženství, zdravotní postižení, věk, pohlaví, rasa, aj. (Fredman 2007).

Diskriminace v japonském kontextu bývá často spojována s problematikou vytěsňování určitých skupin obyvatel z pevně dané společenské hierarchie, nastavené za vlády tokugawského šógunátu (1603-1868). V období Meidži (1868-1912) se z feudálního Japonska předmoderní doby stal během 30 let víceméně vyspělý moderní stát.

Na jednu stranu je až úctyhodné, že Japonsko tak významnou a složitou změnu zvládlo realizovat v tak krátkém čase. Na stranu druhou během tak prudkého přechodu bylo potřeba pracovat na nové struktuře a formě státu mnohonásobně rychleji, což nezdědka způsobovalo uzákonění nedokonalých legislativních norem, které mnohdy nepodchycovaly celé spektrum výskytu možných právních problémů. Navíc tvorba jednotlivých zákonů neprobíhala vždy současně, a proto nebylo výjimkou, když si některé zákony nebo edikty vzájemně terminologicky odporovaly. V neposlední řadě je třeba zmínit, že Japonci do období Meidži nebyli zvyklí formulovat legislativní normy ve formě, v jaké je známe z moderního západního práva. Z tohoto důvodu nelze případné chyby a nesoulady v právní legislativě přičítat pouze nedostatku času. Japonský právní rámec období Meidži bezpochyby vykazoval prvky moderního práva podle západního modelu, avšak pouze po formální stránce. V obsahové části legislativy se Japonci v zásadě drželi doposud zavedených tradic, což způsobilo, v případě některých právních definic, záměrně zvolený způsob vágního vyjadřování, velmi charakteristického pro japonskou kulturu obecně.

Cílem této bakalářské práce je na pozadí vzniku a vývoje moderních matričních registrů koseki nejprve charakterizovat podobu jmenovaných registrů, analyzovat jejich právní problémy ve spojitosti se související legislativou a nakonec z nich vyvodit důsledky, jež se staly zdrojem diskriminace v japonské společnosti v období Meidži. Diskriminace, jakožto široký sociální problém, není hlavním tématem této práce, nýbrž je zde řešena výhradně otázka diskriminace pramenící ze specifické povahy matrik koseki, případně dalších s nimi souvisejících norem.

Práce sestává celkem ze šesti kapitol. První a druhá obsahují obecný úvod a vymezení důležitých pojmů. Třetí kapitola je věnována historickému přehledu vývoje japonských populačních a rodinných registrů chronologicky podle jednotlivých období japonské historie s důrazem na registry šógunátu Tokugawa, jež se staly předchůdci moderních matrik koseki. Čtvrtá kapitola představuje vývoj rodinných registrů v období Meidži, vznik zákona o matrikách (1871) a od něj se odvíjejících změn. Následně jsou popsány charakteristiky s matrikami spojených norem a z nich vzešlé legislativní problémy. Kapitola pátá pak na základě analyzovaných právních problémů zmiňuje otázku diskriminace určitých skupin japonské populace v období Meidži, na níž měl značný podíl právě charakter matrik koseki a soudobých právních norem.

Přestože systém matričních registrů koseki v období Meidži značně ovlivňoval (a dodnes ovlivňuje) a mnohdy také předurčoval život Japonců i příslušníků jiných národů, kteří byli v určitém právním vztahu k Japonsku, tato oblast je dodnes z hlediska odborné vědy a výzkumu prozkoumána nedostatečně.

Bádání o japonských matrikách koseki jako o samostatné problematice je až na výjimky (Išii 1981: *Ie to koseki no rekiši*) záležitostí počátku 21. století. Toto téma tak bylo v mnoha případech pojato pouze jako součást odborných statí, které se však primárně věnovaly jinému, byť souvisejícímu problému - např. konceptu rodiny ie (Kózó, Murakami 1984: *Ie Society as a Pattern of Civilization*), státnímu občanství (Kašiwazaki 1998: *Jus sanguinis in Japan*), příp. v rámci problému diskriminace vyloučené skupiny buraku (Ruyle 1979: *Conflicting Japanese Interpretations of the Outcaste Problem*).

Vědecké práce na téma matričních registrů koseki jsou tedy otázkou přibližně posledních 15 let. Za průlomové japonské odborníky v tomto směru lze považovat v první řadě Jokojamu Juriko (2005: *Meidži išin to kinsei mibunsei no kaitai*), jejíž vědecké dílo o změně postavení jedince v rámci matrik v období Meidži se stalo výchozím zdrojem pro bádání dalších vědců, dále pak Ninomiju Šúheie (2006: *Koseki to džinken*), který se zabývá matrikami ve vztahu k právní legislativě, a také Satóa Bunmeie (2010: *Koseki tte nanda: Sabecu wo cukuridasu mono*), jenž jako jeden z prvních upozornil na problém vznikající diskriminace na základě struktury matrik koseki a v jiných dílech tuto myšlenku zpřístupnil formou populárně-naučné publikace i široké veřejnosti (2010: *Šitteimasuka? Koseki to sabecu ičimon ittó*).

Odborných statí v angličtině je podstatně méně, avšak i mimo Japonsko existují významní vědci, kteří se intenzivně věnují zmiňované problematice. Zřejmě nejvýznačnějším současným anglicky publikujícím expertem v oblasti japonských matrik jsou australský profesor David Chapman a Karl Jakob Krogness z Dánska. Jejich společně vydaná edice odborných statí *Japan's household registration system and citizenship: Koseki, identification and documentation* (2014) a Chapmanova práce *Geographies of Self and Other: Mapping Japan through the Koseki* (2011) jsou vůbec prvními soubornými texty v angličtině týkající se výhradně tematiky japonských matrik. Ať už na poli japonského, tak anglického výzkumu je však problematika japonských matrik ještě velmi mladým oborem, který má značné rezervy v oblasti nového bádání.

Pokud jde o hodnocení odborných publikací v češtině, problematikou legislativy a právních systémů na Dálném východě, se specializací na čínské právo, se zabývá profesor Michal Tomášek (2004: *Dějiny čínského práva*). Vydal také samostatnou odbornou práci o vývoji, přehledu a charakteristice japonského práva (2007: *Scripta iuridica 3: Přehled dějin japonského práva*). Jelikož se v českém vědeckém světě doposud nikdo jiný takto komplexně japonským právem nezabýval, nesporně se jedná o velmi důležitý zdroj informací v češtině. Na druhé straně z obsahu textu někdy vyplývá přílišné ovlivnění studiem čínského právního systému a navíc se v textu vyskytuje poměrné množství špatných prepisů japonských názvů a jmen, na což si sice japanolog může dát pozor, ale japonské kultury neznalého českého čtenáře může zmást. Tomášek ještě vydal zcela novou soubornou publikaci *Právní systémy Dálného východu I* (2016), kde využívá metodu historické komparace k popisu právních systémů Číny, Japonska, Koreje a Vietnamu. Vzhledem k tomu, že tato odborná práce vyšla teprve před několika týdny, do rukou se mi nedostala, zajisté však stojí za zmínku pro kompletní přehled tematickým prací.

Dále z česky psaných odborných statí nacházíme závěrečné práce studentů Japonských studií na Karlově Univerzitě, které se věnují odlišné problematice, avšak zmiňují z určitého úhlu i japonské matriční registry. Diskriminací jakožto sociálním problémem japonské společnosti se zabývala Adéla Bělohávková (2007: *Diskriminace a diskriminační slova v současném Japonsku*). Z demografického hlediska pojednala o populačních registrech Kristína Dubeňová (2013: *Demografie Japonska a její dopad na japonskou rodinu*). Pro referenci mi posloužila i práce Lukáše Zíchy z FSV UK (2015: *Lidskoprávní diskurs v Japonsku a japonské zahraniční politice*) o různých aspektech lidských práv v Japonsku.

2 Vymezení pojmů

Předtím, než se práce bude věnovat hlavnímu tématu, je nutné ozřejmit základní pojmy, se kterými pracuje a které jsou stěžejní pro jeho pochopení.

Jak již bylo naznačeno v úvodu, japonský systém matrik *koseki* (戸籍) je velmi odlišný od jakýchkoli jiných matričních registrů, které můžeme znát ze systémů evropských států, a přece při jejich zkoumání musíme mít na paměti, že moderní japonský matriční systém částečně vychází také ze zásad moderního evropského práva¹ – zejména z francouzského občanského zákoníku *Code Civil* ustaveného v roce 1804.

Přestože se jednotlivé právní systémy evropských zemí, a v něm zakotvená právní terminologie, navzájem více či méně odlišují, lze obecně tvrdit, že vycházejí ze společného základu, jímž je jednak římské právo a jednak evropská kulturně-historická tradice. Tuto tradici můžeme chápat do jisté míry jako tradici individualistickou, jejíž základní společenskou jednotkou je sice rodina, ale důraz je kladen na jednotlivce, jemuž rodina pomáhá vypěstet a infiltrovat sebe sama do společnosti.

Tradice japonská je však jiná. Až do začátku moderní doby² takřka nelze hovořit o instituci rodiny. Čínské kroniky z 3. století, ve kterých jsou obsaženy jedny z prvních zmínek o tehdejších poměrech v Japonsku, se zmiňují o původní struktuře japonské společnosti. Z těchto pramenů se dozvídáme, že základním kamenem staré japonské společnosti byla rozvětvená rodová společenství *udži* (氏) v čele s hlavou rodu. Ačkoli samotný systém rodů *udži* se neudržel déle než do 10. století, myšlenka upřednostňování skupiny či kolektivu před individualitou přetrvává prakticky dodnes. Neznamená to, že by instituce rodiny dnes v Japonsku neexistovala, avšak s ohledem na značné rozdíly během historického vývoje je potřeba chápat její charakter jinak než v kontextu západních kultur. Právě historický vývoj spojený s formováním matričních záznamů je předmětem 3. kapitoly.

¹ Více o příčinách a souvislostech, jak a za jakých okolností se zásady moderního evropského práva dostaly do japonského zákonodárství, jakým způsobem a do jaké míry ovlivnily vznik matričních záznamů *koseki* viz kapitola 4. *Moderní systém koseki* této práce.

² Podle zažitého dělení japonských dějin se počátkem moderní doby myslí obnovení císařské moci v roce 1868, které zahájilo období Meidži (1868-1912).

2.1 Matriky vs. koseki

Téma této práce se neobejde bez pojmů matriky, matriční záznamy, systém matrik, apod. Pro vymezení termínu **matriky** v českém prostředí si dovoluji využít následující citace:

„Úřední kniha, do které jsou zapisována jména osob pro potřeby právní evidence. Ve středověku vedeny při univerzitách (matriky členů univerzit). Od 16. století na základě usnesení tridentského koncilu ustanovena povinnost katolických farářům vést matriky narození, sňatků a úmrtí; v 18. a 19. století matriky převzaty i jinými konfesemi. ... Zapisují se do nich skutečnosti rozhodné z hlediska osobního stavu občanů. Matrika má 3 knihy; knihu narození, knihu manželství a knihu úmrtí.“ (cit. CoJeCo.cz)

Na uvedeném popisu můžeme vidět, že terminologie se nijak nedotýká vztahu matrik k vymezení jedince oproti rodině, ani nijak neuvozuje, že by měly širší spojitost s národem, k němuž jedinec náleží.

Podíváme-li se na základní vymezení termínu **koseki** v původním významu, jenž by měl být japonským ekvivalentem českých matrik, dostane se nám následujícího vysvětlení:

„Soupisy registru obyvatelstva obsahující podrobné informace o každém jednotlivci v rámci jednoho „ko“ (domu/rodu) jakožto jednotky. Tyto informace jsou spojovány do knižních svazků po 50 „ko“ a slouží jako důležitý prostředek pro účely vlády.“ (cit. KDJ 5. sv.: 800)

Japonské slovo koseki se skládá ze dvou znaků: „ko“ 戸³, které ve staré japonštině⁴ označuje numerativ pro domy, byty, příp. rodiny v širším smyslu, a „seki“ 籍 s významem „náležet, příslušet“. V nejobecnějším pojetí jsou tedy koseki „záznamy o příslušnosti k domu“ nebo „registry o rodu, k němuž náležím“.

Moderní japonské koseki navazují na starověkou praxi rodových společenství, ve středověku pak na princip registrací v rámci vesnice. Jako takové mají moderní koseki úzkou

³ Znak 戸 má ještě další čtení „to“ s významem *dveře*, což je v praxi běžnější použití, ale tematicky odlišné.

⁴ V moderní japonštině se znak 戸“ko“ pro význam počítání domů přestal používat a jej nahradil znak 軒 „ken“.

souvislost s většími společenskými celky, jejichž je jedinec pouhou součástí, nikoli jejich středem.

Ze srovnání obou výkladů vyplývá, že termín matriky a japonské záznamy koseki nejsou totožné, a tudíž by neměly být významově ani terminologicky směřovány. Berouc na vědomí tento fakt, rozhodla jsem se přesto pro zjednodušení pojmosloví v této práci využívat pojmů matriky, matriční záznamy ve významu koseki, avšak apeluji na nutnost tyto pojmy vždy adekvátně odlišovat.

3 Historický vývoj registrů obyvatel

3.1 Nejstarší záznamy - do doby Heian

Pro správné, komplexní pochopení struktury a fungování systému koseki v moderní době je bezesporu zásadní ozřejmit nejprve jejich vznik a uvést historický nástin vývoje. Vzhledem k omezenému rozsahu práce se v této kapitole soustředím pouze na stěžejní mezníky, případně na skutečnosti důležité pro pozdější výklad.

Vůbec nejstarší předchůdce japonských registrů obyvatel má kořeny ve staré Číně (Yokoyama 2005: 3). V té době velice zjednodušený systém se do Japonska dostal již v 6. století, tehdy za účelem monitorovat příliv cizinců (Brown 2008: 156-57) v rámci kontaktů s pevninskou Asií. Záhy se však použití těchto záznamů rozšířilo a jejich forma se postupně začala přetvářet k potřebám vlády. Tento rozšířený systém pochází z čínského Kodexu Čchinů z roku 227 př. n. l. a je charakterizován jako „*první souborná kodifikace čínského feudálního práva*“. Již v té době stanovoval předpisy pro mnoho právních odvětví, mezi jinými také pro oblast ústřední správy a územně správního rozdělení státu. Územní správu mělo na starost devět úředníků, kteří byli pověřeni tvořením matrik, záznamů o daních a dávkách a výnosy z přírodního bohatství - moří a hor (Tomášek 2004: 82-84).

V roce 645 bylo novou érou Taika⁵ započato významné období formování prvního sjednoceného státu podle čínského vzoru. Hlavní teoretický pilíř státu tvořil koncept *ricurjó kokka* (律令国家)⁶. Tento koncept je rovněž zakotven v raném čínském právu⁷ a fungoval na principu vynucovaného dodržování trestních a procesních norem pod hrozbou krutých tělesných trestů (Tomášek 2004: 84). Fyzické trestání sice v Japonsku nebylo zavedeno v takovém rozsahu, jako bylo ve zvyku v Číně, hlavní myšlenku ukotvení trestních norem (*ricu*) a příkazů týkajících se organizace státu (*ryó*) však Japonci přijali zcela.

⁵ Éra Taika bývá datována mezi léta 645-650 n.l. Ačkoliv se jednalo o dobu pouhých pěti let, pro japonské dějiny je toto období neopomenutelným, historickými prameny doložitelným mezníkem, od kterého se odvíjí vznik japonského státu.

⁶ Myšlenka *ricurjó kokka* vzešla z reformy Taika v roce 648, avšak do právní kodifikace byla jakožto pojem zanesena až v roce 701 společně s ustanovením kodexu Taihó. V něm byl tento koncept struktury státu, převzatý původně z čínského systému trestního práva, formulován jako duální systém trestů (*ricu*) a příkazů (*ryó*), (Tomášek 2004: 157).

⁷ Poprvé se myšlenka objevila v již zmíněném Kodexu Čchinů a od té doby byla součástí i pozdějších kodexů a právních úprav, což souviselo s tradicí v čínském právu, podle které se existující předpisy předků téměř nikdy neměnily, ani nezanikaly, pouze přecházely do dalších období a paralelně s nimi byly vytvářeny předpisy nové. Tato praxe je dodnes běžná také v japonském právu.

V Japonsku se poprvé o založení matričních záznamů *koseki* (戸籍) a vedení daňových knih *keičó* (計帳) píše ve III. článku Císařského ediktu o obměně (*kaišin no mikotonori*, 改新の詔) z roku 646.

„Jednou za šest let se sestavovaly matriční soupisy (*koseki*), do nichž byli zaneseni všichni členové usedlosti podle věku, pohlaví, případné hodnosti a zdravotního stavu a připojen záznam o výměře obhospodařovaných polí“ (cit. Vasiljevová 1986: 80).

Výkonnou mocí byla pověřena nově vzniklá ústřední vláda⁸, která fakticky stála za sestavováním nejdůležitějších zákoníků. Jejich uvedení do běžné praxe však bylo příliš náročným úkolem. Trvalo několik následujících desetiletí, než bylo možné pravidelně a efektivně vést záznamy obyvatel.

První ucelený registr lidu (*kógo nendžaku*, 庚午年籍) pochází až z roku 670. V tomto případě se jednalo o matriční soupisy vytvořené s cílem zavést systém jednotné správy všech provincií, jednotný daňový systém a posílit sociální kontrolu (Reischauer a kol. 2009: 18). Oproti předchozí variantě záznamů sestavovaných výhradně lokálně měl nový registr charakter celostátní povahy. Registrace byly vytvářeny po jednotlivcích v rámci jednoho rodu, tyto informace pak byly vesnickou správou shromažďovány a vázány do záznamových knih. Jedná se o proces sdružování rodů (*udži*, 氏)⁹, jež byly základní zápisovou jednotkou, do větších administrativních celků po 50-70 usedlostech „*ko*“. Tyto rozvětvené rody *udži* vznikaly díky navazování širších sociálních interakcí a sňatků, postupně tak mezi nimi docházelo k rozrůstání v rodinné klany, s mnohdy složitě propletenou sítí vzájemných vztahů.

Zde zmiňme, že zárodky počínající diskriminace v japonské společnosti mají kořeny již v této době, kdy vlivem pozůstatku otrokářského systému došlo k rozdělení populace do dvou obecných skupin. Jednu tvořil tzv. poslušný lid (*ryómin*, 良民), což byli v podstatě státní nevolníci obhospodařující půdu, a druhou skupinu představoval tzv. opovržený lid

⁸ Ústřední vládu tvořily dva hlavní státní orgány: Státní rada (*Dadžókan*, 太政官) a Rada pro záležitosti kultu (*Džingikan*, 神祇官). Těm byl podřízen celek osmi ministerstev.

⁹ Z historického hlediska pojem *udži* označuje rozvětvená rodová společenství, jimž dědičně vládla hlava rodu. (Reischauer a kol. 2009: 11). Japonský encyklopedický slovník uvádí, že tato instituce spojených rodů byla vnitřně rozdělena na menší skupiny podle systému udílení titulů (*kabane*, 姓) a sloužila k politickým účelům. V moderní japonštině slovo *udži* označuje v souladu s platnou právní legislativou „příjmení“ zaznamenané v matrikách *koseki* (KJ).

(*senmin*, 賤民), který zahrnoval převážně otroky nucené vykonávat podřadné a eticky nečisté práce. Tímto dělením společnosti se řídil také systém přidělování půdy, jehož základem bylo pravidlo, že opovržený lid mohl obdržet půdu pouze do výše 10% běžného přídělů poslušného lidu (Tomášek 2007: 24-25). Přestože vliv starého sociálního uspořádání na tehdejší japonskou společnost byl nesporný, otrokářský systém neměl dlouhého trvání a do konce 8. století takřka vymizel. Pomineme-li však koncepci otrokářství, lze tvrdit, že rozdělení do těchto dvou skupin se stalo jakýmsi prapůvodem diskriminačního dělení v japonské společnosti.

Právní systém registrace obyvatel podle původního čínského způsobu byl aktivně udržován více méně do přelomu 9. a 10. století, tedy přibližně do poloviny období Heian. Do této doby se císařskému rodu bez větších nesází dařilo jednotně vládnout centralizovanému státu a také vláda mohla vykonávat činnost podle původně stanovených zákonů. V 10. století zaznamenal rolnický systém přidělů půdy krizi, proto byly z důvodu zvýšení efektivity dohledu nad držbou půdy zavedeny nové registrace půdy do pozemkových katastrů (*kenči*, 検地). Od druhé poloviny zmíněného období však dochází k pozvolnému úpadku vedení registrací o obyvatelstvu, a to kvůli čím dál méně důsledné státní kontrole jejich zaznamenávání v jednotlivých lokálních oblastech. Proto nebylo možné nadále udržet matriční soupisy přehledné, již neodrážely aktuální situaci rozložení obyvatelstva. Časem se záznamy zúžily pouze na oblast hlavního města Kjóta a jeho nejbližšího okolí, což byl jediný region, kde se matriky ještě dařilo vést více méně pravidelně a přesně.

3.2 *Středověká praxe - do vzniku tokugawského šógunátu (1603)*

V období Kamakura a Muromači, tedy po dobu necelých čtyř století od konce 12. do druhé poloviny 16. století, se v Japonsku historicky poprvé objevuje vláda vojenské vrstvy. Nedá se však tvrdit, že by v této době byla země stabilní.

Prvním faktorem byla přítomnost duálního systému spojené vlády císařského dvora v Kjótu a vojenského šógunátu v Kamakuře. Právě ty společně dohlížely na územní rozdělení, které čítalo více než tisíc soukromých statků (*šóen*, 莊園) a provinčních pozemků (*kokugarjó*, 国衙領). Druhý, v podstatě navazující, faktor představovala neexistence soupisů jak populace, tak vlastnictví půdy (zejména rýžových polí), díky nimž by bylo možné zavést efektivní výběr daní, a tím příliv finančních prostředků do státní kasy.

Teprve ve 13. století máme informace o vedení **Registrů o velkých polnostech** (*ótabumi*, 大田文), které sloužily jako soupisy rýžových polí z různých provincií od jižního Kjúšú až po východní oblast Kantó. Registr byl strukturovaný a jednotlivá pole rozdělena podle velikosti, jejíž měrnou jednotkou se stalo *1 koku* (一國)¹⁰ (Farris 2006: 13-14).

Na počátku 30. let 14. století, v samotném závěru období Kamakura, fakticky vládnoucí rod regentů Hódžó z posledních sil bojoval proti císaři Godaigovi o udržení moci. Nakonec se tato krvavá bitva u Banbanošuku v Ómi stala pro Hódžóy osudnou, a tím se zapsala nejen jako důležitý historický moment konce jejich vlády, ale také jako milník v souvislosti s **Registry o úmrtí** (*kakočo*, 過去帳). Záznamy byly pořizovány buddhistickými kláštery a čítaly počet úmrtí příslušníků rodu Hódžó. Kromě numerických zápisů obsahovaly název příslušného kláštera, příslušnost k buddhistické sektě, buddhistické jméno (*kaimjó*, 戒名) a přesné datum úmrtí zemřelého (KJ). Buddhističtí mniši pověřením sepsáním úmrtních registrů však neměli k dispozici informace o všech padlých, a proto se v této době ještě nedá mluvit o ucelených úmrtních záznamech, avšak jejich založení se pro budoucí význam považuje za zlomové. V téměř stejné podobě byly zachovány až do konce období Edo.

Vedle obecných úmrtních registrů *kakočo* existovalo ve středověku a předmoderním období ještě mnoho dalších buddhistických registrů zaznamenávajících informace o úmrtích. Z důvodu přísně tajné politiky buddhistických klášterů však dosud bylo odtajněno pouze pět

¹⁰ Jednotka *koku* představovala měrný systém území (např. velikost provincií) ve středověkém a předmoderním Japonsku. *1 koku* odpovídá objemu 180 litrů rýže, což byl výpočet průměrné spotřeby jednoho Japonce za jeden rok. Pomocí měrného systému *koku* se tak počítaly výnosy z obdělávané půdy.

z nich, a to registry následujících klášterů: Hondo-dži (本土寺) v Šimóse, Akahama Mjóhódži (妙法寺) v Hitači, Tó-dži (東寺) v Kjótu, Ičiren-dži (一蓮寺) z Kai a Júgjó-dži (遊行寺) ze Sagami. Farris současně vyzývá k obezřetnosti při demografické analýze středověkých registrů, neboť podle něj nelze na základě buddhistických záznamů o úmrtí vyvozovat závěry o populaci konkrétní vesnice či oblasti, protože každý se mohl přihlásit do libovolného, ne nutně místně příslušného kláštera. Navíc v této době se ještě nedařilo zachytit do registrů veškeré obyvatelstvo, a proto například nejsou vhodným materiálem pro stanovování úmrtnosti (Ibid. 114).

Od konce 15. století, kdy země byla roztříštěná do mnoha knížectví a zmítala se v nekonečných vojenských bojích, se postupně objevovaly myšlenky na nutnost znovusjednocení. To se podařilo dokonat až trojici sjednotitelů ve druhé polovině 16. století.

V pořadí druhý z nich - Tojotomi Hidejoši (1537-1598) - oživil pravidelné vedení registrů obyvatel, a to za účelem upevnění moci vojenské šlechty a zpřehlednění systému držby půdy. Bitvami rozvrácená země postrádající uspořádání, nespokojenost rolníků a ekonomický růst řemeslníků a obchodníků. Tyto faktory vypovídají o skutečnosti, že už *„nestačilo pouze donutit k poslušnosti největší feudály a obnovit politickou jednotu vládnoucí třídy. Feudální systém byl narušován v samých základech“* (cit. Vasiljevová 1986: 234).

Nejprve tedy Hidejoši zadal vypracovat nové **katastrální soupisy půdy** (*taikó kenči*, 太閤検地), aby tak získal přehled o půdním vlastnictví, mohl zjistit výši výnosů a zavést jednotný systém placení dávek. Tyto katastrální soupisy svědčí o dalším kroku na cestě k vytváření ucelených registrů obyvatelstva a také o snaze zefektivnit výběr daní a sjednotit roztroušená území.

Druhým Hidejošiho příkazem, ve snaze přiblížit se sjednocení země, se mělo stát v roce 1587 nařízení týkající se křesťanských misionářů¹¹, již měli opustit Japonsko. Napříště navíc měli vazalové Hidejoši hlásit, pokud chtěli přistoupit na křesťanství. K naplnění příkazu ale nedošlo, a dokonce roku 1592 do Japonska přijeli další křesťanští misionáři a františkáni. Hidejoši spatřoval v rozrůstajících se křesťanských misiích stále větší možnost nebezpečí, a tak v roce 1597 tentokrát důsledně zakročil, několik kazatelů nechal ukřižovat a misie zakázal. (Reischauer a kol. 2009: 81). Hned rok nato však Hidejoši umírá a křesťanské misie i přes veškeré dosavadní příkazy v podstatě stále pokračovaly.

¹¹ Působení křesťanských misionářů v Japonsku započal již v roce 1549 španělský jezuita František Xaverský (1506-1552), přezdívaný apoštola Dálného východu, jenž proslul jako kazatel šířící evangelia ve východní Asii.

Roku 1588 následovalo vydání ediktu Hon na meče (*katanagari rei*, 刀狩令), jenž definitivně oddělil vrstvu samurajů od zbylého obyvatelstva tím, že samurajové, kteří se rozhodli pokračovat ve svém řemesle bojovníka, nyní měli povinnost odejít jako vazalové sloužit do města pánovi, a ostatní, jejichž přáním bylo zůstat v lénu a obdělávat půdu, se museli zcela vzdát zbraně (Labus 2009: 42-43).

Poté, co se Hidejošimu roku 1590 konečně podařilo sjednotit celé území Japonska, ještě vydal druhý významný edikt, který do budoucna výrazně ovlivnil středověký společenský systém, a tím byl roku 1591 vyhlášený Edikt o zákazu změny sociálního postavení a pobytu (*mibun tóseirei*, 身分統制令), jenž blíže určoval společenské vztahy mezi samuraji a zběhlými válečníky, vesničany a měšťany a obchodníky.

3.3 *Období Edo (1603-1868)*

Nejasné poměry ohledně nástupnictví na konci 16. století mezi ještě nezletilým jediným potomkem Hidejošiho Hidejorim a zástupci jeho regentské rady v čele s Tokugawou Iejasuem (1542-1616) nakonec ukončila rozhodující vojenská bitva u Sekigahary roku 1600. Po bezmála tříletých peripetiích se snahou získat si loajalitu a věrnost zbylých knížat klíčových panství se Iejasuovi v roce 1603 konečně podařilo definitivně upevnit svou pozici, ovládnout zemi a přijmout od císaře titul vojenského vládce *šóguna* (*sei-i taišógun*, 征夷大將軍). Tento mezník zahájil v japonských dějinách nové období, jež trvalo přibližně dvě a půl století, označované buď podle lokalizace hlavního města - Edo - anebo podle vládnoucího vojenského rodu - Tokugawa. Předmoderní období v Japonsku skýtal nové tendence politického, ekonomického i společenského vývoje. Zkoumáním populačních registrů a s nimi související struktury a rozložení tokugawské společnosti se téma dotkne všech výše uvedených oblastí.

Iejasuovi se sice nakonec podařilo podmanit si všechny lokální mocné rody a oficiálně tak ovládnout Japonsko, v první polovině 17. století se však potýkal s problémem stability země. Vláda si již od počátku svého působení byla vědoma možných projevů nespokojenosti formou povstání, pokud rychle nepoloží pevné základy centralizované společnosti, a tak postupně začala nastavovat velmi striktní systém platný pro všechny vrstvy obyvatel, ve všech aspektech každodenního života. K realizaci těchto kroků vláda zavedla několik ediktů a právních nařízení, čímž postupně potlačila veškerý odpor či povstání. Výsledkem byla efektivní kontrola a pořádek ve společnosti. Jedním z nástrojů, jak této stability tokugawský stát dosáhl, bylo pravidelné registrování obyvatel, díky kterému měl detailní přehled o složení společnosti a jejím pohybu.

Zatímco v předchozích obdobích registry obyvatelstva sloužily zejména pro účely výběrů daní a soupisů majetku a držby půdy, v období Edo se poprvé objevují zmínky o statutu a společenském postavení občanů, přičemž se rozlišovaly skupiny registrovaných a neregistrovaných občanů, řádných občanů a migrantů. Zároveň tokugawská šógunátní vláda používala informace o občanech také jako nástroj sociální kontroly a nově i podle registrace adresy jako prostředek k mapování pohybu obyvatel.

3.3.1 Rozdělení do společenských vrstev

Tokugawská vláda zřídila nový systém organizace společnosti (jap. 士農工商, *ši nó kó šó*) založený na principu čtyř velkých skupin podle míry přínosu (Reischauer a kol. 2009: 88):

- 1) samurajové - představovali privilegovanou vrstvu, vrchol společenského žebříčku
- 2) rolníci - chápáni jako prvovýrobci živící stát
- 3) řemeslníci - druhotní výrobci
- 4) obchodníci - nejnižší pozice, protože jejich podíl na chodu společnosti byl nejmenší

Tento systém byl charakteristický pro celé období Edo a pro pochopení charakteru a fungování tokugawských registrů je potřeba zmínit se o tomto společenském dělení blíže. Přestože bylo uvedené společenské rozdělení zrušeno poté, co v roce 1871 vstoupil v platnost edikt o zrovnoprávnění (*mibun kaihórei*, 身分解放令), myšlení tehdejších Japonců jím bylo i nadále v raném období Meidži ovlivněno, a tak se jeho principy promítly do prvních moderních zákonů.

Nejvýše postavená samurajská vrstva byla zároveň tou nejprivilegovanější, která sice byla součástí obecného společenského pořádku, ale z hlediska populačních registrů, je třeba zmínit, že to byli právě samurajové a nejvyšší elita, představovaná šógunem a vysoce postavenými knížaty, kdo byli striktně oddělováni od běžného obyvatelstva a pro něž existovaly speciální registry (Amos 2014: 44)¹². Po restauraci Meidži, kdy v rámci zrovnoprávnění obyvatelstva oficiálně samurajská vrstva zanikla, se mnoho samurajů stalo buď vládními úředníky, nebo vrcholnými státníky a ministry, jako tomu bylo v případě úzké elitní skupiny nejvlivnějších z nich.

Druhou skupinu v žebříčku obsazovali rolníci, kteří pěstováním rýže představovali pro Japonsko důležitý zdroj obživy. Díky svěřeni tak významného úkolu jim sice náležela poměrně vysoká společenská příčka, avšak zcela na úkor vlastních svobod. (Labus 2009: 49).

Poslední dvě kategorie zahrnovaly řemeslníky a obchodníky, nově se utvářející početnou vrstvu souhrnně označovanou jako měšťanstvo (*čónin*, 町人). V registrech byli rolníci a měšťané oddělováni nejen od samurajů, ale také od sebe navzájem, a to do různých

¹² Oproti původním tendencím raného období Edo (17. století), kdy samurajové byli bez výjimky vydělováni z registrů obyčejných občanů, poukazuje Smith ve své práci na zajímavou paralelu ve vývoji registračních záznamů. Tvrdí, že podle dochovaných registrů z počátku 18. století zaznamenávaly náboženské registry nejen běžný lid, ale také nestandardní případy, mezi nimi i samuraje bez pána (jap. 浪人, *rónin*), (Smith 1972: 432).

kategorií nejčastěji podle komunity, do které místně příslušeli, dále pak podle povolání, politické odpovědnosti vůči vládě (zejména pokud se jednalo o vztah k půdě) nebo v pozdějších letech dle příslušnosti k buddhistické sektě. I přes nejnižší společenské postavení obchodníků spousta z nich disponovala značným bohatstvím a monopoly na různá řemesla, ze kterých od 18. století pomalu rostly prosperující obchodnické koncerny, jež se v moderní době staly pilířem ekonomického rozvoje.

3.3.2 Registr lidu - Ninbecu čó

Tematické uvedení do specifické struktury tokugawské společnosti bylo stěžejní pro pochopení další podkapitoly, která pojednává o registračním systému obyvatel v předmoderní době, jenž se stal mezistupněm mezi starými, ne příliš efektivními registracemi, a moderním matričním systémem období Meidži, který byl jednak inspirovaný modelem západního moderního práva, ale zároveň vycházel z tradiční japonské zkušenosti zavedené a přes dvě století praktikované tokugawskou vládou.

Základy systému registrace obyvatel v předmoderní době se formoval v první polovině 17. století, kdy díky přesnému rozdělení populace podle sociálního statutu byl nově určen také vztah mezi feudálními knížaty (*daimjó*, 大名) a jim podřízenými vazaly. Tato knížata byla pověřena zpracováváním pravidelných reportů odevzdávaných šógunátu, jež obsahovaly jak záznamy o lidu, tak i mapy a informace o místních teritoriích a přilehlých oblastech.

V návaznosti na středověkou praxi zopakujeme, že Tojotomi Hidejoši v roce 1591 vydal Edikt o zákazu změny sociálního postavení a pobytu. Tento počín se stal významným mezníkem z hlediska registrů populace, neboť jím byla výrazně omezena migrace, což přispívalo možnosti vlády udělat si celkový stabilní přehled o obyvatelstvu.

Registr lidu podle společenského postavení (*ninbecu čó*, 人別帳), měl původ právě v období sjednocování. S jeho důsledným vedením potom začala až vláda Tokugawů od roku 1605, která registrace používala především pro účely pevné sociální kontroly. Principem těchto registrů bylo zaznamenávat údaje o obyvatelstvu na základě společenského postavení (*mibun*, 身分)¹³, přičemž jednotkou pro zápis byly jednotlivé usedlosti místních komunit

¹³ Historické pojetí termínu *mibun* v předmoderní době odkazuje na právně a institucionálně stanovené společenské postavení každého jedince, jež bylo nedobrovolné, neměnné a téměř ve všech případech se týkalo

(Amos 2014: 44). Registr měl charakter populačního censu, proto se obecně dají přirovnat k evropským soupisům obyvatelstva, jejichž hlavní funkcí bylo sčítání lidu. Další důležitou funkcí byla imobilizace obyvatelstva, jejímž nástrojem byl charakteristický systém sňatků, který neumožňoval uzavření manželství mezi lidmi různého sociálního postavení či mimo stanovenou lokální oblast. Pouze v ojedinělých případech a na základě speciálního povolení mohlo dojít k výjimce (Chapman 2011: 7).

V období Meidži se stal registr ninbecu čó jedním ze základních stavebních kamenů moderních matrik koseki, a to zejména v otázce způsobu registrace jedince do matriky jakožto právního úkonu (*mibun tóroku*, 身分登録), který přetrval ve své podstatě dodnes.

3.3.3 Zavádění protikřesťanských ediktů

Jak již bylo uvedeno, pevnou vnitřní hierarchii společnosti si Tokugawové zajistili jejím rozdělením do společenských vrstev. Pro zajištění maximální kontroly lidu byli však nuceni vyřešit ještě jednu podstatnou záležitost, a to působení vnějších vlivů na společnost. Jednalo se o potřebu definitivně zamezit dalšímu šíření křesťanství, které šógunát pokládal do jisté míry za potenciální ohrožení mocenské stability. Proto první polovina 17. století proběhla ve znamení vydávání četných protikřesťanských ediktů.

V roce 1612 došlo nejen k striktnímu zákazu misijní činnosti, ale navíc se šógunátní knížata a vazalové napříště museli vzdát křesťanské víry. Pro misionáře a ostatní šířitele křesťanství tak nastalo období tvrdého útlaku doprovázeného popravami či vyhnanstvím. Ty, kteří odmítali konvertovat nebo se jakkoli zřít této pro Japonsko cizí víry, stihlo pronásledování. V rámci něj probíhaly kontroly podezřelých stoupenců křesťanství, a to tak, že byli nuceni šlápnout, a ve svých očích tak znehodnotit, určitý křesťanský symbol. Mohly jím být nejrůznější svaté obrázky, popřípadě sošky nebo destičky s vyobrazením Panny Marie a Krista. Tyto akty bývají známé pod pojmem *fumie* (踏み絵) (Reischauer a kol. 2009: 90-91).

Ačkoliv se přesná čísla mohou mírně odlišovat, historikové se vesměs shodují, že do roku 1660 zemřelo při těchto protikřesťanských opatřeních na 3000 křesťanů. Zároveň se uvádí, že počínaje 60. lety 17. století už Tokugawové dosáhli kýženého očištění od křesťanů. (Elisonas 2008: 370).

celé rodiny. Podle druhu sociálního statutu byl přesně určen styl každodenního života, způsob oblékání, ne/možnost ovládat zbraň, apod. (KDJ 13. sv.: 461).

3.3.4 Registr náboženské příslušnosti - Šúmon aratame čó

Po přijetí nové politiky izolace (*sakoku*, 鎖国)¹⁴ v roce 1639 vyústila protikřesťanská opatření v zavedení přísnějších **náboženských registrů** (*šúmon aratame čó*, 宗門改帳). Tyto registry sloužily jednak k dlouhodobému přehledu o náboženském přesvědčení lidu, jednak k definitivnímu potlačení křesťanství v Japonsku a v neposlední řadě k vytváření soupisů obyvatel a jejich rodinného majetku a půdy, které plnily funkci daňových katastrů (*kazei daičó*, 課税台帳).

Původ těchto náboženských registrů můžeme hledat v předešlém desetiletí, kdy roku 1626 šógunát nařídil revizi dosavadního způsobu kontroly křesťanů. V roce 1635 pak následovalo další vládní nařízení, podle nějž každý občan musel povinně učinit registraci u místního buddhistického kláštera (*terauke šómon*, 寺請証文) (Chapman 2011: 7).

Revize spočívala v tom, že „*dva jmenovaní úředníci byli pověřeni vedením záznamů o náboženské příslušnosti obyvatel žijících v dané vesnici či městském okrsku, přičemž hlava (šója, 庄屋) příslušného okrsku¹⁵ musela vždy schválit přesnost vedených dat a správnost údajů o počtu obyvatel.*“ (cit. Smith 1972: 431).

Náboženské registry šúmon aratame čó byly prováděny a řízeny Centrálním inkvizičním úřadem (*šúmon aratame jaku*, 宗門改役) založeným šógunátem v Edu roku 1640¹⁶ (Elisonas 2008: 370). Šógunát plošně nařídil všem buddhistickým klášterům v zemi, aby zahájily tzv. náboženské inspekce (*šúši aratame*, 宗旨改め). V roce 1664 provedl Úřad rozhodnutí, že každý feudální kníže *daimjó*, jehož rozsah půdy byl oceněn na výše než

¹⁴ Politika izolace v japonském kontextu označuje politický přístup tokugawského šógunátu vůči zahraničí s cílem zcela zabránit vlivům křesťanství v Japonsku mezi lety 1639-1854. Podle *Slovníku japonské historie* se vyznačovala zjednodušeně třemi hlavními body: 1) zákaz vycestování Japonců ze země a zároveň zákaz návratu Japonců pobývajících v zahraničí; 2) povolení obchodu výhradně pro čínské a holandské lodě; 3) otevření přístavu pro účely obchodu pouze v Nagasaki (NJ).

¹⁵ Hlavou okrsku se myslí obecně zástupce vesnice nebo městského okrsku. Kromě uvedeného označení *šója* (庄屋) někteří historici pracují i s dalšími pojmy stejného významu: *nanuši* (名主), případně *kimoiri* (肝煎). V českém jazyce nacházíme ekvivalenty jako *starosta*, příp. *rychtář* (Vasiljevová 1986: 253).

¹⁶ Svoji funkci si Centrální inkviziční úřad udržel do roku 1792.

10 000 *koku* rýže, musí v rámci svého léna (*han*, 藩)¹⁷ založit obdobu úřadu pro vedení náboženských registrů.

Původně nezávisle fungující registr lidu *ninbecu* čó a náboženské registry *šúmon aratame* čó postupně začaly vykazovat značnou nesourodost, některé záznamy obsahovaly duplikované informace a jejich oddělené vedení se ukázalo obzvláště složité. Z těchto důvodů došlo v roce 1670¹⁸ k jejich propojení a vznikl jeden komplexní registr *šúmon ninbecu aratame* čó (宗門人別改帳) kompletován vždy k třetímu měsíci každého roku (Smith, 1972: 432). Smith také upozorňuje na pravidlo zapsané v jednom z dochovaných historických pramenů z roku 1760, podle kterého jakékoli falšování záznamů v registracích bude hodnoceno jako trestný čin a náležitě potrestáno.

Po roce 1776 jsou registrace prováděny na principu dvojího dělení, takže oproti původnímu systému pouhého seznamu rodin se dostáváme k členitému dělení domácností a usedlostí podle vesnic či městských částí a zároveň podle příslušnosti k buddhistické sektě (Ibid. 433). V této podobě byly registry zachovány až do raného období Meidži, kdy byl vytvořen zcela nový moderní systém. Předmoderní záznamy o populaci jsou proto významným zdrojem informací o náboženské příslušnosti a společenské struktuře japonské společnosti. Náboženská stránka se v této době prokazatelně stala nedílnou součástí tehdejších matrik, a jako taková spoluutvářela definování japonského „já“ (Chapman 2011: 7).

3.3.5 Registr pěti - *Gonin gumi* čó

Posledním velkým a neopomenutelným zdrojem záznamů o obyvatelstvu v období Edo byl tzv. **registr pěti** (*gonin gumi* čó, 五人組帳), jež významně vypovídal o dobovém charakteru japonské feudální společnosti, neboť byl založen na myšlence společného provádění velkých zemědělských prací, vzájemného dohledu a kolektivního ručení, jehož výsledkem bylo po přestupku byť jediného člena potrestání celé skupiny. Vesnice byly členěny po pěti usedlostech, které „společně nesly odpovědnost za chování všech členů, plnění povinností a dodržování příkazů.“ (cit. Vasiljevová 1986: 253).

¹⁷ V historickém slovníku je pojem *han* vysvětlován jako obecné označení pro místní léna v čele s knížaty *daimjó* v předmoderním období a současně pro novodobé územní členění v raném období Meidži do zrušení knížectví a ustavení prvního systému prefektur (*haihan čiken*, 廃藩置県) v roce 1871 (KDJ 11. sv.: 731).

¹⁸ Rok 1670 uvádí Chapman (2011); jiný zdroj mluví o spojení uvedených registrů až v průběhu 18. století (Mori 2014: 59).

3.3.6 Skupiny vyloučených

Doposud byla řeč o populačních záznamech, které však představovaly oficiální vládou kontrolované registry, určené výhradně členům sociální hierarchie, ať už v jakékoli kategorii. Současně ale existovaly skupiny obyvatel vyskytující se z různých důvodů mimo zavedené společenské dělení. Mezi tyto vylučované vrstvy patřili zejména příslušníci *eta* a *hinin*, o nichž se dnes mluví souhrnně jako o skupině lidech buraku (*burakumin*, 部落民)¹⁹. Je všeobecně známo, že začleňování příslušníků buraku je dodnes aktuálním problémem japonské společnosti. Pro úplnost uvedme souhrnné uvedení do problému:

„Japonská menšinová skupina nazývaná ‚burakumin‘ stále čelí diskriminaci ve sférách jako bydlení, zaměstnání, manželství a vzdělání. Přestože jsou tito lidé kulturně, jazykově, etnicky a rasově nerozeznatelní od ostatních Japonců, stávají se oběťmi diskriminace, a to kvůli vyloučenému postavení jejich předků, eta a hinin, v rámci společenské hierarchie a sociálního řádu období Tokugawa.“ (cit. Reber 1998: 45)

Ačkoli by dnes *de iure* neměli být předmětem diskriminace, hluboko zakořeněná tradice jejich neustálého vyčleňování se odstraňuje jen velice těžko. Předmětem této práce je diskriminace vyplývající z matrik a s nimi souvisejících právních norem, proto popis vytěšňovaných skupin v předmoderním období zmíním pouze okrajově pro poskytnutí kontextu k následující kapitole.

Původní etymologie termínu *eta*²⁰ pochází ze znaků 穢 „nečistý“ a 多 „mnoho“. Jak již význam napovídá, *eta* je možné přeložit jako „mnoho nečistého“, což odkazuje na šintoistické pojetí nečistoty. Tou může být jak každodenní práce a styk s krví nebo smrtí živých bytostí, tak s řemeslným či jiným zpracováním kůže apod. Týkalo se to zejména povolání typu hrobník, koželuh, lékař, řezník. Dále sem byli zahrnováni také řemeslníci nižší úrovně, například zpracovatelé bambusu, kovu, pracovníci v dopravě, námořníci, pomocníci v

¹⁹ Podle encyklopedického výkladu se jedná o skupinu lidí, jež od období Edo bývá předmětem silné společensko-identitní diskriminace. V roce 1871 sice došlo k oficiálnímu zrovnoprávnění s ostatním obyvatelstvem Japonska, avšak přes veškerá společenská tabu se připouští, že „sociální diskriminace [vůči těmto lidem] dodnes není zcela odstraněna“ (cit. KJ).

²⁰ V dnešní době pejorativní a politicky nekorektní pojem, jehož název se jen zřídka píše znaky (spíše se pro zápis ustálilo používání slabičné abecedy: エタ).

chrámech a zavlažovači polí (Zícha 2015: 29). Je zajímavostí, že byť příslušníci eta formálně neměli žádné sociální postavení, ekonomicky na tom byly mnohdy lépe než běžní řemeslníci, a to především díky tomu, že v rámci dané lokální oblasti drželi monopol na své řemeslo, které sice bylo považováno za nečisté, ale někdo ho zastávat musel.

V předmoderním období se největší počet lidí eta soustředil v hlavním městě Edo a jemu přilehlých osmi provinciích, což je spojeno s příchodem většího množství populace z vesnic směrem k hlavnímu městu během 17. století. Jako důkaz již tehdejšího vydělování skupiny eta ze společnosti necht' poslouží fakt, že v roce 1660 byl v Ósace zaznamenán speciální registr pouze pro příslušníky eta (*eta šúmon-čo*, 穢多宗門帳).

Druhou podskupinou dnešních buraku je vrstva hinin, jejíž název se skládá ze znaků 非 „ne/záporka“ a 人 „člověk“, takže se obvykle uvádí jako „nelidě“. Zatímco do skupiny nečistých eta se člověk zkrátka narodil a jeho příslušnost tak byla již od narození determinována, v případě skupiny hinin se většinou jednalo o jedince původní běžné populace, který byl z nějakého důvodu uvržen do problému. Těch mohlo být několik: například ztráta bydlení či majetku, ať už v důsledku vydědění z rodiny nebo kvůli přírodním katastrofám, dále obecně chudoba, protože nebyli schopni platit daně, nebo naopak schválně neodváděli pravidelně daně, za což jim byl majetek zkonfiskován, zločinctví, apod.

V období Edo byly tyto případy šógunátní vládou považovány za podvratné živly, které by mohly mít neblahý vliv na stabilitu země. Je ale nutné zmínit, že vrstva hinin měla oproti skupině eta v jistém smyslu zvláštní podmínky, a sice že jejím příslušníkům byl umožněn návrat do populačních registrů, pokud jejich status hinin netrval déle než deset let. Členové hinin totiž byli jakožto bývalí řádní obyvatelé předmětem registrací, avšak v momentě, kdy se přišlo na jejich ilegální činnost, přišli o své postavení, o rodinnou registraci a trvalou adresu (*mušuku*, 無宿), a ve vztahu ke jmění většinou přišli o majetek. Chapman uvádí, že tyto aspekty lze vnímat jako počínající bezdomovectví v Japonsku, čímž se současně začala prohlubovat sociální propast řádným „já“ a vylučovaným „ti druzí“ obyvatelstvem (Chapman 2011: 8-11)²¹.

²¹ Chapman tento ve svém výzkumu tento fenomén nazývá v anglickém originále „*Self and Others*“.

Buraku však nebyli zdaleka jediná, kteří se potýkali se sociálním vylučováním či diskriminací. S dalším nestandardním postupem se můžeme setkat také v případě oddělených registrů etnické skupiny Ainu nebo obyvatel ostrova Ezo (Hokkaidó) a Rjúkjú (Okinawa), kteří byli tématem jednání také v moderním období Meidži, o čemž se podrobněji zmíním v příslušné kapitole. Výzkumy o těchto etnických komunitách tvrdí, že tyto nestandardní formy záznamů měly být pouhou součástí procesu asimilace, v rámci nějž si jedinci měli v registrech měnit jméno na japonské. Zároveň však existují četné důkazy o tom, že mnozí z těchto komunit nesouhlasili s nucenými změnami svých původních jmen a snažili proti podobnému sociálního útlaku bojovat. Navíc v případě Rjúkjúánů lze doložit existenci náboženských záznamů podobných těm v boji proti perzekuci křesťanů, vedených pro potřeby šógunátu mezi lety 1635-1866 (Ibid. 10).

Oproti nejstarší struktuře záznamů obyvatelstva ze 7. století byly již registry předmoderní doby značně vyspělé, sestavené tak, aby byly schopny identifikovat co nejširší záběr obyvatelstva. Proto na základě detailního zkoumání tokugawských registrů mnoho zdrojů odborné literatury dochází k závěru, že se tyto registry nesporně staly vývojovým mezistupněm mezi nejstaršími a moderními formami záznamů koseki.

Období Edo je možné shrnout jako dobu, kdy se ve velkém formovaly názory, postoje a představy předmoderního japonské společnosti. Jednalo se nejen tvorbu politických, náboženských či ekonomických ideologií, ale také o vytvoření nového sociálního systému, a to prostřednictvím diferenciací a striktní kategorizace společnosti. Přísnými pravidly pro registraci a příkazem hlásit trvalou adresu u řádně registrovaných obyvatel vláda omezovala migraci. Právě důkladně vedené registry obyvatel tak měly sloužit k téměř dokonalé sociální kontrole populace a naprostému přehledu šógunátu o rozložení obyvatelstva. Pokud se však zamyslíme nad celkovou situací Japonska v 19. století, uvědomíme si, že ať byla v 17. a 18. století tokugawská vláda jakkoli pevná a stabilní, s příchodem sílících vlivů ze zahraničí a postupným růstem vzdělanosti populace už nebylo v silách šógunátu udržet zastaralý a době neodpovídající státní systém.

4 Moderní systém koseki

4.1 Období Meidži - cesta k modernímu státu

Japonsko od poloviny 19. století čím dál více čelilo nejrůznějším vlivům zvnějšku. Do té doby byla podporována striktní politika „vyhánění barbarů“ od japonských břehů, avšak zejména od příjezdu Američanů v roce 1853 si Japonci postupně začali uvědomovat, že doba pokročila natolik, že do budoucna nebude možné udržet zemi pasivně v izolaci. Nebyly to ale jen nátlaky zvnějšku, i vnitřní poměry v Japonsku se od konce 50. let začaly výrazně měnit. Poslední, kdo stál o jednání s cizinci a modernizaci země, byl skomírající šógunát. Naproti tomu se v 60. letech zformovala venkovská opozice usilující o svržení šógunátní vojenské vlády, v jejichž řadách stálo několik silných knížectví. Ačkoliv jejich cesta k cíli nebyla přímočará a byla doprovázena konflikty, došlo nakonec 3. ledna 1868 k oficiálnímu zrušení šógunátu a navrácení státní moci do rukou císaře, tedy k aktu běžně nazývanému restaurace Meidži (*meidži išin*, 明治維新)²².

Od tohoto okamžiku Japonsko zahájilo složitý proces přeměny zastaralého feudálního státu v moderní expandující impérium. Tento proces modernizace však s sebou přinesl kromě pozitivních změn také spoustu úskalí, kterých si Japonci ne vždy byli vědomi, nebo se kterými si často neuměli poradit. Jednou z typických oblastí, kde se projevil dvojsmysl a nedostatky při kombinování moderních západních vlivů s tradičním domácím systémem, představovala tvorba nového právně-legislativního rámce.

Vláda Meidži byla postavena před důležitý úkol vytvořit zákony a právní úpravy pro nově vznikající moderní stát. Bylo potřeba zajistit, aby se z feudálního Japonska předmoderní doby stal pevný, stabilní, moderní stát schopný chránit a rozšiřovat své území, a tímto způsobem se vyrovnat vyspělým západním velmocem a být jim rovným partnerem na poli zahraniční politiky. Z důvodu, aby vláda byla schopná prokázat, že se Japonsko postupně modernizuje, čerpala podklady pro nově kompilovanou legislativu z kulturně vzdálených evropských právních systémů.

Druhým důležitým úkolem vlády Meidži bylo upevnit moc a sjednotit lid. Zde se nabízí rozdělení na vnější a vnitřní pojetí. Zatímco vnější pojetí navazuje na předchozí bod, tedy nutnost určit pevné hranice suverénního státu a vymezit vlastní národ vůči cizím etnikům,

²² Samotný název má rozsáhlejší význam: v širším pojetí odkazuje na počáteční období doby Meidži, ve kterém vláda uskutečnila nejrůznější reformy a změny ve státním systému. V užším pojetí nese konotace rozpadu tokugawského šógunátu a vytvoření nové vlády, nad níž stál jako hlavní vládce císař (KJ).

pojetí vnitřní odkazuje na snahu Japonců nalézt podstatu národního sebeuvědomění²³ v souvislosti s přejímáním západních tradic. Ke sjednocení lidu a nastavení nového společenského systému byl vládě nápomocen systém rodinných matrik koseki, jež vstoupil v účinnost roku 1872 a který významně ovlivnil a dodnes ovlivňuje fungování moderní japonské společnosti²⁴.

Sjednotit všechny cíle a vytvořit plně fungující právní systém však nebylo jednoduché a zejména zpočátku vznikala spousta ediktů a zákonů v několika vlnách. První pokusy se většinou ukázaly být pouhými náznaky moderních právních norem, které bylo nutné z administrativních důvodů po nějaké době revidovat, někdy i vícekrát (případ zákona o matrikách) nebo zcela přepracovat (záležitost vzniku občanského zákoníku). Jiné legislativní normy zase vznikaly až s odstupem desítek let (např. zákon o státním občanství). Důsledkem takto nezávislého vytváření norem a zákonů, které by však měly být z podstaty věci právně propojené a ve vzájemném souladu, došlo v japonské legislativě k případům právních rozporů a nesrovnalostí. Ty se ukázaly jako kontraproduktivní a staly se příčinou mnoha společensko-politických problémů, které se ve větší míře začaly projevovat od počátku 20. století a byly charakteristické jak pro meziválečné období, tak i pro dobu po 2. světové válce, kdy se objevila další vlna nových společenských problémů²⁵.

Mým úkolem bude popsat vznik zákona o matrikách v období Meidži a okrajově také dalších souvisejících norem a zákonů a na základě toho poté analyzovat sporná místa v právu, z nich vzniklé problémy ve formě diskriminace. V samotném závěru nastíním vliv těchto faktorů na společnost počátku 20. století a pokusím se shrnout jejich celkový dopad.

²³ Potřeba odpovědět si na otázku „kdo jsme vlastně my, Japonci“, již se v Japonsku od období Meidži zabývá disciplína zvaná *nihondžin ron* (日本人論).

²⁴ Ať byly matriční registry koseki jakkoli dobře zpracovány a administrativně řízeny, jeden z největších problémů koseki vždy byly a dodnes jsou nestandardní případy vymykající se běžnému postupu. V současnosti jsou jimi např. ilegimita, moderní umělé reprodukční technologie, děti neznámých rodičů, jedinci bez identity (*mukosekiša*, 無戸籍者), příp. potomci koloniálních Korejců, nutnost stejného příjmení manželů, apod. Zejména v poválečném období se objevují snahy řešit tyto společenské problémy, byť pomalu. Jednou z novinek v úpravě zákona je např. povolení změny pohlaví u osob s psychickou poruchou osobnosti (GID) od roku 2004.

²⁵ Problémy, které vyvstaly z poválečných revizí, se týkaly zejména poválečné Ústavy (1947) a posléze vzniklé revize občanského zákoníku, zákona o matrikách (1948) a zákona o státním občanství (1950).

4.2 První etapa vývoje - rodinné registry 1868-1871

Jak již bylo několikrát uvedeno, vznik zákona o matrikách byl záležitostí až počátku 70. let. Jakým způsobem ale došlo k jeho návrhu? Má vůbec nějakou souvislost s populačními registry předmoderního období? Na tyto otázky nám odpoví období přibližně čtyř let od zahájení restaurace císařské moci do vyhlášení prvního znění zákona o matrikách z roku 1871.

Oproti předchozímu období dlouholeté nestabilní vlády Tokugawů, decentralizovaných knížectví a rostoucího chaosu ve společnosti se noví zákonodárci Meidži snažili nově navrhovanou legislativou reagovat jak na potřeby státu, tak na očekávání lidu. Ať už se jim tento záměr do budoucna podařil naplnit, či nikoliv, v době bouřlivých změn a nejistoty byl takový přístup vlády vítán. Cílem moderního právního rámce měly být normy vytvořené podle zásad rovnosti, bezpečnosti a dlouhodobé platnosti, které měly lidem zaručit lepší a stabilnější život (Amos 2014: 48). Povaha některých prvních reforem na počátku období Meidži ale ukazuje paradox, kdy na jedné straně byl nastolen nový společenský řád na principu *ikkun banmin* (一君万民)²⁶ a na druhé straně ve společnosti nadále přetrvávaly tendence rozdělovat společnost podle různých kritérií (Yokoyama 2005: 157).

Než se dostaneme k popisu konkrétních právních norem podílejících se na utváření budoucího systému moderních matrik koseki, je nutné nejprve zmínit, kdo přesně byl pověřen jejich vydáváním. Po navrácení moci císaři šógunátem (*taisei hókan*, 大政奉還) v lednu 1868 byla takřka ihned zahájena příprava tzv. Císařské přísahy o pěti článcích (*gokadžó no goseimon*, 五箇条の御誓文), která obsahovala prohlášení císaře o struktuře budoucí vlády a jejím programu. Jeden článek zmiňoval, že bude založen orgán, v rámci něhož se budou řešit veškeré záležitosti formou porady a veřejných diskusí (Reischauer a kol. 2009: 137-38). Do poloviny roku 1868 následovalo zformování ústředních orgánů vlády. Hlavním pilířem se stala Státní rada (*Dadžókan*, 太政官) s prvky starověkého modelu dvorských institucí, ale zároveň s oddělenými složkami státní moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Struktura zákonodárné součásti spočívala ve dvoukomorovém shromáždění²⁷, které mělo na starost tvorbu a vydávání nové legislativy.

²⁶ Překládá se ve významu „jeden vládce a jeho lid“. Myšlenka pochází od národního myslitele Jošidy Šóina (吉田松陰, 1830-1859), který princip vysvětloval tak, že císař jakožto nositel absolutní moci je sjednocujícím prvkem veškerého lidu a výlučně jemu je lid věrný a loajální.

²⁷ Složeno ze zástupců císařského rodu, dvorské šlechty, knížat a samurajů protišógunátní koalice v horní komoře a z jednoho až tří zástupců jmenovaných knížetem z každého knížectví v komoře dolní (Vasiljevová 1986: 331).

Kromě zákonů a dalších norem hojně vycházely také edikty (*fukoku*, 布告)²⁸, jež se vztahovaly k buď k jednotlivým problémům, nebo upravovaly určitou část již vydaného zákona, přičemž se nejednalo o revizi celého zákona. Edikty vydávané Státní radou měly specifické značení, viz:

Dadžókan edikt č. 170 ze dne 4. 4. 1871 (明治 4 年 4 月 4 日太政官布第 170 号)²⁹

Tyto edikty jsou charakteristické výhradně pro právní systém období Meidži, zejména do konce 19. století.

4.2.1 Edikt č. 137/1868

Vůbec jedním z prvních ediktů, vzniklých ještě před oficiálním ustavením Státní rady, byl edikt č. 137/1868 ze dne 4. 3. 1868, který obsahoval právní úpravu pro nakládání s jedinci nebo celými rodinami, které byly ještě v období Edo vypsány z rodinných registrů a přišly tak o společenský status (*dassekiša*, 脱籍者)³⁰. V některých zdrojích se můžeme setkat také s ekvivalentně užívanými termíny *čóhazure* (帳外れ) nebo *mušuku* (無宿) (Mori 2014: 64).

Zmíněný edikt vyzýval všechny, kterých se vypsání z registru týkalo, aby se nezdráhali a s čistými úmysly pro dobro Japonského impéria i v zájmu pověsti svého pána požádali o znovu registrování. Navíc, aby se o jeho platnosti dozvědělo co možná nejvíce osob, byly v ulicích po celé zemi rozmístěny tabule, které hlásaly:

„Pokud je kdokoli, samuraj, rolník nebo obchodník, přijat do služby státu, musí se prověřit jeho původ. Ti, kteří opustili registry, nemohou být přijati [do veřejných služeb]. Pokud se někdo dopustí přestupku ve smyslu odstoupení z registru, považuje se takový čin jako chyba pána domu.“ (cit. Mori 2014: 66).

²⁸ V českém právním názvosloví chápány jako dekrety Dadžókan pod určitým číslem (Tomášek 2007: 61).

²⁹ Původní datování je založeno na japonském způsobu datace (tzn. 4. rok éry Meidži), pro snazší orientaci je v překladu do češtiny použita datace podle gregoriánského kalendáře. Pokud nebude uvedeno jinak, budu v této práci dále používat pouze zkrácené označení ve tvaru „edikt č. 170/1871“.

³⁰ Většinou se jednalo o jedince, kteří původně byli součástí společenské hierarchie, ale z nějakého důvodu byli donuceni registr opustit. V mnoha případech šlo buď o problémy s rodinou, kdy byl daný jedinec vypsán z registru, vyloučen z rodu a vyděděn, nebo o prohřešky či trestné činy, za které byl pachatel potrestán ztrátou sociálního postavení (častý případ nespokojených samurajů, jimž byl odebrán dědičný titul samuraje).

Vláda tímto krokem usilovala především o první sjednocení lidu, jehož soupisy by mohla využít při realizaci reformy a tvorbě zákonů. Ještě důležitějším záměrem však byl fakt, že vláda prozíravě lákala neregistrované zpět do registrů proto, aby do budoucna měla přehled o pohybu každého, třeba i pouličních vandráků. Tato metody sloužila k získání dlouhodobě pevné kontroly nad obyvatelstvem a jistoty, že nevzniknou skupiny odporu proti státu. Ačkoliv výstupy tohoto ediktu nebyly zpočátku příliš směřodonné, o čemž svědčí také jeho přepracování ve formě nové ediktu o dva roky později, staly se jedním ze základních dokumentů pro návrh zákona o matrikách.

Prvním rokem doby Meidži byla odstartována vlna mnoha dalších zákonů. Mezi nimi vyšel 18. 10. 1868 zákon na omezení zvyšující se mobility obyvatelstva. Působnost zákona se vztahovala plošně na všechny vesnice a města, potažmo větší samosprávné celky. Ve svém znění zákon požaduje nejprve návrat každého, kdo se odstěhoval, do rodného kraje, následně vytvoření jednotného systému zaznamenávání obyvatelstva podle oblastní příslušnosti a nakonec sepsání strukturovaných záznamů po rodinách - rodinných registrů (Amos 2014: 48).

V listopadu 1868 vyšel v souvislosti s rodinnými registry ještě jeden zákon, obsahově navazující na říjnový. Jednalo se v něm o bližší specifikaci bodů v záznamech, v nichž napříště musely být přesné informace o věku, datu a místu narození (příp. úmrtí) a profesi nebo jiném způsobu obstarávání živobytí. Na povaze postupných změn registrů lze pozorovat přeměnu někdejších hromadných populačních registrů, orientovaných na rodové klany v rámci vesnice, v moderní matriční záznamy o genealogii jednotlivých členů rodiny, jimž registrace v rodinné matrice zároveň zajišťovala stabilní společenské postavení.

V průběhu roku 1869 došlo k dalším významným změnám ve vývoji. Nejdříve byla v lednu v rámci oddělení pro zpracovávání registrů založena nová Záznamová kancelář, jejímž úkolem bylo shromažďovat údaje o společenském postavení, zaměstnání a vztahu k majetku městské nesamurajské vrstvy obyvatel (Yokoyama 2005: 174). Vláda dokonce zašla tak daleko, že pokud pochybovala o důslednosti v procesu zaznamenávání informací o veškerém obyvatelstvu, omezila v tomto směru působnost provinční vlády a sama zasáhla do vedení registrů v dané oblasti tak, aby byl prokazatelně veden každý jednatel bez výjimky. S tím byla spojena také další právní úprava, jež pod podmínkou trestního stíhání znovu vyslovila požadavek, aby dosud nezaregistrovaní obyvatelé ihned hlásili na úřadě příslušném současnému bydlišti. Zároveň pochybné identity s kriminální minulostí a ostatní stíhaní byli

ujištění, že se beze strachu ze zatčení mohou přihlásit a registrovat, protože se na ně vztahuje všeobecná amnestie z roku 1868 (Amos 2014: 49-50). V květnu 1869 následoval vznik nové Kanceláře pro reformy rodinných matrik (*koseki kaiseidžo*, 戸籍改正所) (Yokoyama 2005: 178). Zároveň vešel v platnost příkaz na zadržení všech neregistrovaných a jejich násilnou repatriaci do kraje, odkud pocházeli.

V červnu 1869 byly původní formy kjótských rodinných registrů, založené na principu rodiny v rámci skupiny pěti *gonin gumi*, prohlášeny za oficiální předlohu pro vytvoření jednotného celostátního systému nových rodinných registrů. Pozdější výzkumy však prokázaly markantní rozdíly mezi tokijskými a kjótskými záznamy, za jejichž příčinu byla označena územní odlišnost. Oproti Kjótu totiž v oblasti kolem Tokia převažovaly ještě přežitě tradice zápisů z doby Edo, jejichž důraz byl kladen na záznamy o držbě půdy a vlastnictví majetku. Srpnová úprava uzákonila změny ve prospěch postavení hlavy rodiny. Napříště měla takto pověřená osoba udržovat svou vůdčí pozici v rodině a fungovat jako zástupce ostatních členů. Systém se přenášel generačně na principu mužského dědičného nástupce (Amos 2014: 50).

V červenci 1869 došlo k aktu navrácení populačních a půdních registrů jednotlivých knížecích správ do rukou císaře (*hanseki hókan*, 版籍奉還), na nějž přesně o dva roky později v červenci 1871 vláda navázala zrušením samosprávných knížectví a založila nový územně-správní systém prefektur (*haihan čiken*, 廃藩置県) (Chapman 2014: 95).

Konečně v říjnu 1869 byly vytvořeny tři typy samurajských registrů podle hodnosti, postavení, přístupu k poddaným, apod. Podstata jejich záznamů byla ve vyhlášce objasněna takto:

„Nástupnictví, změna povolání, změna služného/platu, manželky, děti, sňatek, narození, úmrtí a zaměstnaní služebníci, to všechno muselo být zaznamenáváno každý rok v březnu nehledě na to, zda k nějakým změnám došlo, či nikoliv.“ (cit. Amos 2014: 51).

Z charakteru výše uvedených právních norem vyplývá, že i když se vláda Meidži snažila o zavedení jednotného systému registrací na základě sjednocení obyvatelstva do týchž registrů, stále však pro uchopení populace používala jako nástroj jistá dělení obyvatelstva do skupin, čímž opět vytvářela společensky nepřehledné soupisy.

4.2.2 Edikt č. 560/1870

Edikt č. 560/1870 vstoupil v účinnost dne 4. 9. 1870 a obsahově navazoval na edikt č. 137/1868 o principech zacházení s neregistrovanými *dassekiša*. Tentokrát se jednalo o kompilaci nařízení, která měla vyřešit složitou situaci uchopování této pro vládu problematické skupiny. Oproti předchozímu ediktu z roku 1868, ve kterém se Státní rada snažila více méně přívětivým způsobem přimět neregistrované ke znovu přihlášení, byl tentokrát zvolen velmi důrazný, až donucovací přístup. Současně edikt vymezoval čtyři možnosti, jak postupovat při těchto registracích (Mori 2014: 68):

- a) Jedinec měl být opět zapsán v oblasti, ze které pocházel, resp. do registrů své původní rodiny. V případě, že daný člověk nyní pobýval v jiné oblasti nebo prefektuře, měla místní vláda zajistit jeho repatriaci. Znamenalo-li by to ovšem přemístění na velkou vzdálenost, musel být případ detailně prošetřen a znovu rozhodnut.
- b) Pokud do rodinného registru být zapsán nemohl nebo nechtěl, měl možnost zaregistrovat se v místě současného pohybu jako „přistěhovalý pracovník“ (*irikaseginin*, 入り稼ぎ人).
- c)* Registrace v libovolně vybrané oblasti.
- d)* Vstoupit pod patronaci třetí osoby³¹.

Edikt také přislíbil znovu registrovaným navrátilcům hmotnou pomoc od prefektury, aby měli do začátku prostředky pro zajištění živobytí. Poslední, avšak nepatrné změny ohledně politiky vůči neregistrovaným byly stanoveny Státní radou dne 23. 4. 1871 v ediktu č. 203/1871.

³¹ c)*, d)* platily pouze ve výjimečných případech, kdy jedinec nemohl z doložených důvodů využít možnosti a) nebo b), a pouze na základě splnění specifických podmínek.

4.3 Druhá etapa vývoje - od vzniku zákona o matrikách 1871

Počátkem 70. let vláda Meidži stále řešila problém stability společenského řádu a otázku jednoty obyvatel. K modernizaci země a nastolení společenského řádu měl dopomoci systém nových matrik (*koseki seido*, 戸籍制度). Důležitý prvek tohoto nového systému, který se záhy ukázal být značně idealistickou vizí, představoval způsob sběru a zaznamenávání dat, a to tak, aby reflektovaly skutečné poměry populace (Chapman 2014: 93).

V samém začátku této práce jsme definovali základní význam pojmu *koseki*, kde „*ko*“ v původním významu odkazuje na numerativ pro domy. S příchodem moderní doby bylo v rámci nově vznikající legislativy o matrikách potřeba právně vymezit termín „*ko*“. Zde je pozoruhodné porovnat dvě zásadní změny ve vývoji jednotky „*ko*“ od konce 19. století. Zatímco od období Meidži do konce 2. světové války bylo „*ko*“ definováno jako základní jednotka vícegenerační instituce rodiny typu *ie* (*ie seido*, 家制度), jež se skládala z hlavy rodiny (*košu*, 戸主) a jí podřízených členů rodiny (*kazoku*, 家族), v období poválečném byl tento systém zrušen revizí zákona o matrikách z roku 1948. Po válce se charakter „*ko*“ změnil v jednotku dvougenerační rodiny, jejíž základ tvořil manželský pár a jejich svobodné děti³², které pro zapsání do matriky musejí být nositeli stejného příjmení (*dóicu koseki dóicu ši*, 同一戸籍同一氏) (Krogness 2014: 149).

Pojetí rodiny na základě „*ko*“, ve smyslu výše uvedené definice, a existence představitele rodiny *košu*, zaznamenávajícího aktuální stav rodiny a jejích členů, reprezentují dva ze čtyř pilířů fungování moderních matrik *koseki*. Za třetí z nich bývá označován přednosta městské části nebo vesnický správce (*kočó*, 戸長), jenž přebíral informace o jednotlivých rodinách v pověřené oblasti, zpracovával je a hotová data předával prefekturnímu úřadu. A konečně čtvrtý bod pilíře shrnuje povahu takto postaveného systému matrik, v níž nastává odklon od původního idealizovaného záměru vlády zachycovat aktuální poměry rodiny jako celku směrem k zaznamenávání rodinných vztahů a životních událostí rodinných příslušníků (Ninomiya 2014: 172).

³² Povaha poválečného systému matrik určovala, že každý, kdo vstoupí do manželství, si založí novou manželskou matriku. Proto systém umožňoval registraci v matrice rodičů pouze po dobu svobodného stavu dítěte.

4.3.1 Edikt č. 170/1871

Edikt č. 170/1871 ze dne 4. 4. 1871 se stal bez nadsázky nejdůležitější právní normou v oblasti rodinných matrik v období Meidži. Jeho vydáním byl Státní radou vyhlášen zákon o matrikách (*koseki hó*, 戸籍法) s účinností od 1. 2. 1872. Za účelem rozlišení matrik *koseki* z roku 1872 a dalších revidovaných forem z let 1886 a 1898 se často pro první registry používá pojem *džinšin koseki* (壬申戸籍), kde *džinšin* označuje název roku 1872.

Účelem nových matričních registrů, vzešlých z tohoto zákona, bylo vytvořit systematické a detailní soupisy domácností a jejich členů (adresa, věk, rodinné poměry a vztahy, živnost a přehled vlastnictví majetku a půdy), aby mohla být zajištěna ochrana veřejného pořádku, efektivní systém výběru daní a územně-správní administrativa a také založena branná povinnost jako první krok ke vzniku státní armády. Ať už byly vytyčené cíle jakkoli ambiciózní, ještě zdaleka matriční registry nedosáhly formy očekávaného komplexního systému a zanedlouho po jejich uvedení do praxe byly odhaleny první nedostatky. Jednou z nejpodstatnějších administrativních nevýhod se ukázala skutečnost, že nebylo možné přepisovat poznámky, zapisovat změny a vyškrtávat neaktuální záležitosti - narození, úmrtí, vstup do manželství, rozvod, změna bydliště, adopce, ad. (Ibid. 172-73).

Součástí ediktu bylo 33 nařízení, jež blíže formulovala podobu, obsah a účely matrik *koseki*. V původním textu se mluví o cíli vnést do společnosti řád oproti chaosu a zmatku (*midari*, 妄り) konce předmoderního období. Dalším významným cílem vysoce byrokratického systému registrace domácností bylo zajištění sociálního zabezpečení a jistot občanů, jejichž naplnění vláda slibovala v rámci své povinnosti poskytovat občanům státní ochranu (*hogo*, 保護) (Chapman 2014: 94).

Tento poslední bod je zahrnut také do preambule, která představuje nejkontroverznější část zmiňovaného ediktu. Jejím obsahem je totiž první nepřímá definice japonského občana:

„Z hlediska správní administrativy země je nanejvýš důležité vést přesnou evidenci počtu rodin a jednotlivců, a to proto, že pokud tato čísla nebudou přesně známa, stát jen těžko může naplnit svou primární povinnost chránit občany. Občané se mohou těšit míru a blahobytu a nerušeně se věnovat svým činnostem pouze za předpokladu, že jsou pod ochranou vlády. Pokud se tedy vůbec stane, že v oficiálním registru chybí něčí záznam, ať už v důsledku

vlastní nedbalosti, podvodu nebo ze strany vládních činitelů, budou tito jedinci v očích vlády vnímáni prakticky jako neexistující, a proto budou vyloučeni z výhod občanů být pod univerzální ochranou vlády.“ (cit. Yamawaki 1904: 48-49).

Za povšimnutí stojí termíny, jež byly v originálním textu voleny pro vyjádření významu „občané“. Zatímco v současné japonské právní terminologii se nejčastěji setkáváme se slovem *kokumin* (国民, příp. starší verze 國民)³³, doslova *lidé příslušní státu*, který v sobě nese určitou konotaci vztahu jedince vůči právnímu státu, v raném období Meidži se používal pro japonské obyvatelstvo pojem *šin'min* (臣民)³⁴ označující lid loajální císaři (Wetherall). Přestože zákon o matrikách z roku 1872 tedy ještě nijak nepracoval s termínem *kokumin*, někteří odborníci se shodují, že povahou textu byl jeho význam implikován, a tím se přešlo od staršího obecného chápání lidu k modernímu pojetí právního občana. Podle Krognesse se jedná o právní normu, která jako první v moderní době, mezi lety 1871-1899, určovala japonské občanství (*kokuseki*, 国籍)³⁵, byť byla pouze provizorní a ve spoustě ohledů neúplná (Krogness 2014: 153).

Doposud se zákon mohl jevit jako zcela běžný. Vláda se v něm zavazuje poskytovat bez výjimky ochranu všem občanům. V posledním souvětí ale přímo sděluje, že tuto svou povinnost nevztahuje na neregistrované jedince či skupiny, čímž se současně zříká jakékoli zodpovědnosti vůči nim. Přestože vláda ještě v srpnu téhož roku uzákonila edikt o zrovnoprávnění lidu (právně myšleno občanů), o němž pojednává samostatná podkapitola, obsahové propojení ediktu se zákonem o matrikách způsobilo, že zrovnoprávnění se týkalo pouze právních občanů, tedy jedinců registrovaných v matričních záznamech. Zmíněné vládní prohlášení proto bývá odborníky považováno za účelné a z hlediska dopadu na společnost často kritizované jako základ pro vznik a podporu nového typu společenské diskriminace v moderním období.

³³ Právní termín *kokumin* poprvé explicitně definován až v občanském zákoníku (1898).

³⁴ Ve stejné době existoval ještě termín *džin'min* (人民), jež se nepoužíval v domácí legislativě, ale v bilaterálních či multilaterálních mezinárodních smlouvách označoval občany japonské strany jako protipól příslušníků cizích zemí. V tomto smyslu se v právní terminologii vyskytuje dodnes.

³⁵ *Kokuseki* jako právní termín vzniká až v souvislosti se zákonem o státním občanství (1899).

Jak bylo naznačeno v předchozí podkapitole, z původního znění zákona o matrikách z roku 1871 vzešly dva problémové body týkající se administrativy záznamů (Ninomiya 2014: 173). První z nich se podařilo odstranit v rámci revize zákona v roce 1872, druhý zůstal nevyřešen.

Zaprvé bylo umožněno vkládání změn a škrty již neaktuálních či neplatných zápisů. Avšak jako nástroj pro tyto úkony byl zvolen nešťastný způsob přilepování papírových záznamů o změnách na původní registrační dokumenty. Ve výsledku tak sice bylo možné evidovat aktuální údaje o rodinách, ale za cenu značného zneřehlednění registrů a zhoršení orientace v nich.

Zadruhé z důvodu velmi náročné administrativy postupně došlo ke zjištění, že stát nedisponuje dostatečnými prostředky a lidskou kapacitou, aby mohl provádět kontroly a aktualizace veškerých rodinných matrik v intervalu 6 let, jak bylo na počátku stanoveno. Proto se zvyšovalo procento úniku aktuálních informací, nejčastěji o změně pobytu v souvislosti s čím dál častější migrací obyvatelstva. V důsledku toho se registry stávaly méně směrodatné a o to více nepřehledné.

4.3.2 Edikt č. 103/1873

Dalším ediktem úzce souvisejícím s problematikou matričních registrů koseki je edikt č. 103/1873 ze dne 14. 3. 1873, jehož účinností byly stanoveny právní vztahy manželů v mezinárodním sňatku. Jedná se o první moderní legislativní úpravu vůči cizincům, která stanovuje charakter japonské rodiny a definuje podmínky občanství pro dobu po uzavření manželství (*naigai džin'min kon'in džóki*, 内外人民婚姻条規) (Chapman 2014: 95). Tento edikt bývá z právního hlediska považován za přímého předchůdce zákona o státním občanství (*kokuseki hó*, 国籍法) z roku 1899, do něhož byly zařazeny principy dané ediktem č. 103 v téměř nezměněné podobě³⁶.

Na základě stanov tohoto ediktu byly určeny dva způsoby, jakými cizinci mohou nabýt japonského občanství. Jednou z možností byla adopce muže do rodiny (*muko jóši*, 婿養子)³⁷, kdy muž nejprve vstoupil jako „adoptivní syn“ do rodiny s tím, že se od něj očekávalo, že se

³⁶ V roce 1950 byly tyto principy z doby Meidži v rámci revize zákona o státním občanství nenávratně vyňaty.

³⁷ Tento koncept nebyl novinkou, pocházel již z předmoderního období, kdy ale ještě neplatil pro cizince.

v budoucnu ožení s dcerou hlavy rodiny. Jako druhá možnost se nabízel právní akt uzavření manželství se členem rodiny (*njúfu*, 入夫).

Jak vyplývá z uvedených podmínek, na rozdíl od poválečné podoby matrik koseki byly rodinné registry v období Meidži přístupné cizincům, avšak pouze za předpokladu, že do nich jedinec vstupuje v právním vztahu k některému z členů rodiny. Díky zápisu v rodinné matrice byl dotyčný registrován na adrese bydliště. Tato skutečnost nebyla bezvýznamnou informací. Sami Japonci se japonskými občany stávali pouze na základě příslušnosti k adrese své rodiny. Jinými slovy to znamenalo, že pokud jedinec disponoval bydlištěm na nějaké adrese (myšleno v rámci japonského území), je jasné, že je Japoncem. Tato myšlenka je logicky odvozena od faktu, že Japonsko je ostrovní země a stěhování za hranice nebylo běžné. Proto v Japonsku do konce 19. století nebylo potřeba přesné explicitní definice státního občanství. Kdo se ocitnul mimo Japonské ostrovy, nemohl být součástí japonských občanů. Na toto nepsané dobové pravidlo upozornil japonský profesor, právník a odborník na matriky koseki - Taširo Aricugu (*1928) a jeho princip vyjádřil názorně takto (Krogness 2014: 153):

adresa = občanství / obyvatel = občan

džúšo = kokuseki / džúmin = kokumin

住所 = 国籍 / 住民 = 国民

Edikt č. 103 uvozoval poměrně benevolentní politiku vůči cizincům, co se týče poskytování občanství, a proto někdy bývá označován za tzv. naturalizační edikt, jež japonské právní terminologii odkazuje na pojem naturalizace (*kika*, 帰化), kdy cizinec přijme japonské občanství. Avšak ani v tomto případě se legislativně nevztahoval ke všem rovnoprávně. Z francouzského právního modelu byl přejat princip stejného státního občanství manželů, nicméně v Japonsku ještě došlo k jeho úpravě. Zatímco žena-cizinka provdaná za muže-Japonce automaticky nabývala japonského občanství, v opačném případě žena-Japonka provdaním za muže-cizince své japonské občanství automaticky pozbyla (Ibid. 154).

Jiný problém, který zde nebyl právně řešen, představovalo občanství dětí narozených v mezinárodním manželství. Tato skutečnost se stala dalším nepsaným pravidlem, v rámci něhož se předpokládalo, že pokud je stanoven princip totožného občanství manželů, logicky i jejich děti budou mít nárok na získání státního občanství rodičů.

4.3.3 Revize zákona o matrikách (1886)

Dne 16. 10. 1886 došlo k vyhlášení revize původního zákona o matrikách z roku 1871. Za hlavní význam revize se považuje zpřehlednění registračních zápisů, díky čemuž se matriky koseki staly moderním registračním systémem občanů zaznamenávající vztahy a poměry v rodině a genealogii jejích členů. Stěžejní změny, vzniklé touto revizí, se dá rozdělit do tří bodů.

První změna se týkala administrativního zpřísnění vedení záznamů o přistěhovalcích, které bylo rozděleno na samostatné soupisy příchozích (*njúkirjú meibo*, 入桐生名簿) a odchozích přistěhovalců (*šucukirjú meibo*, 出桐生名簿) (Mori 2014: 70).

Druhým významným bodem bylo vyřazení oblastně nepříslušných zápisových knih (*džosekibo*, 除籍簿). K vyřazení rodinné matriky došlo tehdy, pokud se změnila hlava rodiny (pak musel být založen zcela čistý matriční záznam v čele s novou hlavou rodiny), nebo v případě, že se rodina přestěhovala do administrativně jiné prefektury (před vyřazením registru byly informace o rodině postoupeny příslušnému úřadu k založené návazné matriky). Ačkoli se mluví o vyřazení, jak nově vytvořený, tak návazný registr vždy obsahoval odkaz na existující předchozí matriční zápis, čímž byla zajištěna možnost zpětného dohledání identifikace rodiny (Ninomiya 2014: 173).

Třetí novou položkou bylo založení stavové kolonky (*mibun džikóran*, 身分事項欄). Jednalo se o kolonku pojednávající o stavu každého jednotlivého člena rodiny, ve které byly chronologicky zaznamenávány důvody a data jakékoli změny. Vždy se tak daly ke každému připsat aktuální informace, které tvořily přehledný soupis o všech rodinných členech. Jednou zaznamenané informace bylo možné také vyškrtnout. Díky pouhému škrtu se dalo později zjistit, že byl daný jedinec kdysi členem (např. i po rozvodu nebo smrti) (Ibid. 173).

Zásadou těchto změn již nebylo potřeba ani nepřehledného přelepování papírových dokumentů o jednotlivých změnách, ani administrativně náročných kontrol rodinných registrů po 6 letech, jak bylo stanoveno ediktem č. 170/1871.

4.3.4 Revize zákona o matrikách (1898)

Oproti předchozí revizi z roku 1886, která se týkala především administrativních úprav, lze revidovaný zákon o matrikách z 16. 7. 1898 považovat za konceptuální, protože se stal zdrojem významných změn charakteru matrik koseki, z nichž většina předurčila povahu registrů minimálně do konce 2. světové války.

Podstatný vliv, s rozsahem do mnoha oblastí, měla první změna, a to zrušení platnosti adresy současného bydliště (*gendžúšo šugi*, 現住所主義) náhradou za ustanovení permanentní adresy (*honseki šugi*, 本籍主義). Do té doby byl běžný koncept identifikace aktuální adresy vyjadřující fyzickou přítomnost rodiny v místě bydliště. Naproti tomu princip permanentní adresy spočíval v libovolném výběru adresy kdekoliv v rámci japonského území.³⁸ Honseki tedy neodpovídá adrese bydliště. Pro úřední účely byly zavedeny tzv. administrativní subdivize japonského území (*honsekiči*, 本籍地), což jsou místní úřady v jednotlivých obcích, městech a prefekturách, které shromažďují a vedou přihlášené matriky (Krogness 2014: 156).³⁹

Další zásadní změnu způsobilo vyhlášení občanského zákoníku (*minpó*, 民法) a v něm předefinovaný koncept rodiny *ie*. V rámci něj bylo přesně definováno nástupnictví hlavy rodiny (*katoku sózoku*, 家督相続). Nástupce musel nově vyhovovat dvěma podmínkám. Jednou z nich byla pokrevní příbuznost (na principu *jus sanguinis*) a zároveň musel být jedinec výhradně nejstarším synem hlavy rodiny (*čónan sózoku*, 長男相続). Mori ještě dodává, že do té doby princip nástupnictví nejstaršího syna nebyl jediným způsobem, nýbrž otázka nástupnictví byla záležitostí lišící se podle zažitých tradic v konkrétní oblasti. Na základě toho tedy existovalo ještě nástupnictví nejstarší dcery (*ane katoku*, 姉家督)⁴⁰, typické zejména pro oblast Tóhoku (nejvíce v dnešních prefekturách Iwate, Akita a Mijagi), a dále i nástupnictví nejmladšího dítěte (*suekko sózoku*, 末っ子相続) s tradicí v oblasti Kinki kolem Ósaky, vnitřního moře Seto a v některých lokalitách ostrova Kjúšú (Mori 2014: 71).

³⁸ Princip *honseki* zakotvený v revizi zákona z roku 1898 platí v Japonsku dodnes. Díky možnosti výběru libovolné adresy je v současné době trendem zejména mladé generace přihlašovat si svůj registr koseki např. na adresu Císařského paláce v Tokiu, vrcholu hory Fudži, Tokijské věže, japonského Disneylandu nebo sporných ostrůvků Takešima, ležících v Japonském moři, asi 250 km od nejbližšího pobřeží ostrova Honšú.

³⁹ *Honsekiči* dodnes plní ověřovací funkci. Pokud jedinec potřebuje k jakémukoli právnímu úkonu výpis z matriky, opatřuje si ho v místě příslušném jeho *honseki*, nikoli na úřadě příslušném jeho skutečnému bydlišti.

⁴⁰ Takové nástupnictví přicházelo v úvahu, pokud prvním narozeným dítětem byla dívka. V tom případě její ženich byl do rodiny adoptován a po uzavření manželství tak žena mohla nastoupit do funkce pokračovatele hlavy rodiny.

Třetím velmi důležitým předmětem revize v roce 1898 se stala změna charakteru matrik koseki. Ta vyplynula ze skutečnosti, že matriční záznamy byly pravomocně přeneseny z Ministerstva vnitra (*Naimušó*, 内務省) na Odbor spravedlnosti (*Šihóšó*, 司法省), což v praxi způsobilo „*přeměnu podstaty moderních koseki z nástroje k zaznamenávání sčítání lidu, branné povinnosti, daní a policejní správy v registrační matriky s čistě samostatnou právní úpravou (mibun tókibo, 身分登記簿)*“ (cit. Ibid. 71).

Všechny zmíněné právní úpravy v rámci revize roku 1898 primárně sloužily k hlubšímu proniknutí vlády Meidži do jednotlivých rodinných jednotek občanů a její možnosti ideologicky zasahovat do života obyvatel. Jako důkaz toho, že se už nejedná o pouhé soupisy populace za demografickými účely, nechť vypovídá zmínka z Yamawakiho statistiky: „*Počet rodin na konci roku 1898 činil 8 182 017 oproti populaci s 45 402 359 lidmi, počet členů na jednu domácnost tedy čítá 5,55*“ (cit. Yamawaki 1904: 56). Tuto myšlenku výstižně shrnuje Mori slovy: „*Cílem státu nebylo jednotlivé rodiny chránit, cílem bylo nastavení principu ie jako morálního základu císařského impéria*“⁴¹ (cit. Mori 2014: 73).

⁴¹ Princip ie v tomto pojetí ve spojení s myšlenkovou ideologií císařského impéria, o silné rodině jako základu expanzivního státu, byl po 2. světové válce předmětem ostré kritiky.

5 Diskriminace vyplývající z právních norem

Značná část předchozí kapitoly se věnovala tematice vzniku a vývoje zákona o matrikách a jeho revizí. Kromě pouhého popisu jednotlivých charakteristik zmíněného zákona jsme poukázali také na jeho hlavní nedostatky či problematické body. Tato kapitola si klade za cíl nejprve rozvést téma o další právní normy úzce související se zákonem o matrikách a matričními registry jako takovými, přičemž u každé normy uvedeme přesnou spojitost a problém, který je způsoben nesouladem v obsahu nebo spornými definicemi. Na základě tohoto rozboru bude vystavěna u každého případu analýza konkrétních příkladů výskytu diskriminace v japonské společnosti, jakožto dopadu rozporů v právních normách.

Proces vývoje diskriminace v období Meidži je možné časově rozčlenit do tří fází. První fázi ohraničuje krátká etapa mezi restaurací císařské moci v roce 1868 a rokem 1871, kdy postupně došlo k vyhlášení nejprve zákona o matrikách a později ediktu o zrovnoprávnění. Tento moment se stal pro společnost stěžejním zlomem a uvodil z hlediska vývoje diskriminace druhé období, které trvalo až do vyhlášení revize zákona o matrikách (1898), resp. do vzniku zákona o státním občanství (1899). Od konce století pak navázalo třetí období, ve kterém se vlivem legislativních změn objevily nové skutečnosti, jež vedly k některým dosud neexistujícím formám diskriminace.

5.1 Edikt o zrovnoprávnění (1871)

Vedle zákona o matrikách z roku 1871 se pravděpodobně nejzásadnějším ediktem raného období Meidži stal emancipační edikt o zrovnoprávnění *mibun kaihórei* (身分開放令)⁴², vyhlášený Státní radou dne 28. 8. 1871. Tato právní úprava de iure zrušila dosavadní hierarchický systém a s výjimkou členů císařského rodu prohlásila veškerý japonský lid za „rovnoprávný“ (*heimin*, 平民). Současně zbavila vylučované sociální skupiny jejich původního postavení mimo společenský řád a zařadila je jako „nový rovnoprávný lid“ (*šin heimín*, 新平民) mezi ostatní obyvatelstvo. Dalším bodem ediktu byl výslovný zákaz pejorativních názvů *eta* a *hinín* a výzva k bezodkladnému přihlášení osob, dříve patřících k těmto skupinám, do matrik koseki (Amos 2014: 52). Vybídnutí k okamžité registraci byli

⁴² Název *Kaihórei* vznikl až ve 20. století poté, co se někteří aktivisté, intelektuálové a vědci shodli na tom, že tento edikt z roku 1871 nenaplnil svůj obsah a nedokázal zamezit nerovnosti a diskriminaci (Nguyen 2011: 3).

také obyvatelé, kteří od předmoderního období nebyli zapsáni v matričních záznamech, již zmínění *dassekiša*.

Původně se jednalo o jeden z mnoha dalších řadových ediktů, avšak jím zavedené změny se ukázaly být pro společnost tak markantní, že postupně vstoupil nejen do každodenního společenského života, ale začali se jím zabývat také moderní intelektuálové a vědci. Nguyen uvádí, že hlavní myšlenka ediktu byla za účelem zpřístupnění co nejširší veřejnosti otištěna v periodiku *Osvěta* (*kaika šinbun*, 開化新聞), a její obsah vykládá takto:

„Velké požehnání osvěty (bunmei no daie), ve které navrátilivší občané (kika no džin‘min) se nyní stávají dobrými občany civilizace (kaika no rjómin to naru).“ (cit. Nguyen 2011: 1)

Jinými slovy edikt *mibun kaihórei* se snažil vymýtit utlačování a diskriminaci vydělovaných skupin, a to jejich oficiálním zrušením a zrovnoprávněním lidu. V souladu s požadavky platného zákona o matrikách však záhy vyvstalo několik problémů, jež se staly příčinou zmaření těchto snah.

Jak uvedl edikt o zrovnoprávnění, každý v matrice dosud nevedený jedinec musel neprodleně požádat o registraci. Z hlediska nového administrativního postupu vytváření záznamů v matrice, daného zákonem o matrikách (1871), bylo k registrům bývalých příslušníků *eta* a *hinin* připojeno označení *moto eta* (元穢多)⁴³ a *šin heimin* (新平民), čímž došlo opět k jednoznačnému oddělení těchto osob od běžného obyvatelstva, a zároveň existoval požadavek uvést adresu bydliště. Zmínka o bydlišti v matrice způsobila, že bývalý status ze společnosti vyloučeného jedince tak bylo možno ověřit i skrz lokální oblast⁴⁴, ve které žili. Podle Nguyena těmito dvěma administrativními kroky vláda Meidži místo zrovnoprávnění paradoxně zlegalizovala a prohloubila sociální diskriminaci vůči vyloučeným skupinám, a proto bývá edikt kritizován za v podstatě prázdou reformu bez efektu (Ibid. 1).

Na nepřetržitý výskyt diskriminace v japonské společnosti v souvislosti s ediktem *mibun kaihórei* poukazuje také Amos, který argumentuje, že i přes vyhlášení rovnoprávného

⁴³ Označení s významem „původní eta“ (Chapman 2011: 11).

⁴⁴ V Japonsku vždy existovalo silné vědomí osobní náležitosti k dané skupině v určité lokální oblasti. Již v předmoderní době bylo běžné, že v některých vesnicích žili jen příslušníci skupiny *buraku* a byli tak zcela oddělení od společnosti. S postupnou modernizací a rozvojem měst v období Meidži se tyto oddělené skupiny tvořily také v městských částech. Jedním z příkladů dodnes existujících vyčleňovaných částí je Ósaka, v níž jsou dodnes určité městské části, kde běžný Japonec nechce ani bydlet, ani zapsat své dítě do školy ležící v takovém okrsku. Někteří Japonci mají dokonce tak silné předsudky, že do takových částí raději ani nechodí.

lidu *heimin* nadále existovaly skupiny obyvatel na okraji společnosti, jež se potýkaly s lokálními formami diskriminace a vykořisťování. K těmto skupinám byla stále chována nedůvěra kvůli nejasné nebo nevalné minulosti a byly často označovány entity podezřelého či pochybného původu (Amos 2014: 56).

Chapman připojuje, že prvotním záměrem vlády Meidži ve skutečnosti bylo sociálně sjednotit lid a zbavit japonskou společnost nežádoucích vlivů a nejistot.

„Avšak tento způsob sociální kontroly prostřednictvím přísné byrokracie vytvořil nezvladatelné sociální skupiny dalších [vyloučených], kteří jsou společensky ‚neřešitelní‘ a ‚odlišní‘.“ (Chapman 2014: 100).

5.2 Občanský zákoník (1898)

Japonsko jako moderní stát v období Meidži nutně potřebovalo také občanský zákoník. Cesta k jeho konečnému uzákonění nebyla vůbec snadná a představovala dlouhý proces⁴⁵ jak z hlediska tvorby obsahu, tak z pohledu postupného přijímání zákonodárnými orgány. Finální podoba kompletního občanského zákoníku (*minpó*, 民法) vstoupila v platnost dne 16. 7. 1898 (Kraus 2007: 57). Více než samotný proces přijímání občanského zákoníku je však pro tuto práci stěžejní několik skutečností, které jím byly uzákoněny v souvislosti s definicí rodiny a postavením jedince.

Již dříve jsme ve spojitosti se vznikem zákona o matrikách (1871) zmiňovali existenci systému *ie seido* (家制度), avšak blíže se mu nevěnovali. Důvodem je fakt, že ačkoliv už od počátku období Meidži se tato forma rodiny začala rozvíjet, k právnímu ustanovení konceptu *ie* oficiálně došlo až v roce 1898 v rámci občanského zákoníku. Koncept *ie* je rodinný systém založený na vícegenerační rodině, nad kterou má výhradní dohled hlava rodiny. Nedílnou součástí představuje princip *kazoku kokka* (家族国家)⁴⁶, podle něhož musí lid bezpodmínečně uposlechnout vůli císaře (Chapman 2011: 13). Myšlenky těchto dvou principů byly spojeny do jedné ideologie, která říká, že dobrý stát funguje díky vztahu „císař a jemu věrný lid“,

⁴⁵ Složitý a dlouholetý proces tvorby a přijímání občanského zákoníku popsal Kraus (2007).

⁴⁶ V období Meidži ještě lidé koncept *kazoku kokka* vnímali pozitivně jako základ velkého japonského impéria, avšak chápání původní myšlenky se postupně změnilo na přelomu 20. a 30. let při přehodnocování národního uvědomění v době rostoucího nacionalismu (Chapman 2011: 13).

jehož předpokladem je instituce rodiny ie založené na vztahu „hlava rodiny a jí podřízení členové“. Podle občanského zákoníku funkci takové rodiny zajišťuje pravidelné vedení matričních registrů. Právě tento specifický úzký vztah mezi matrikami koseki a občanským zákoníkem dal vzniknout novému konceptuálnímu modelu moderní japonské rodiny, který se stal unikátním nástrojem vlády k podpoře patriotismu a ideologických zájmů rostoucího impéria (Chapman 2014: 99).

Watanabe⁴⁷ vzájemný vliv matričního systému a konceptuálního modelu rodiny ie odůvodnil tak, že pokud by vláda Meidži chtěla pouhé seznamy obyvatel a přehled o jejich rodinných poměrech, stačilo by zavést matriční systém po vzoru Západu, čímž by se administrativa značně zjednodušila. V Japonsku by ale k přijetí západního modelu matrik dojít nemohlo, protože registry koseki vládě Meidži sloužily jako nezbytný prostředek k politice veřejné bezpečnosti a sociální kontroly (Ninomiya 2014: 173).

S výše zmíněnou institucionalizací rodiny v rámci konceptu ie byl spojen také jeden bod revize v zákoně o matrikách (1898), a to zveřejnění záznamů koseki široké veřejnosti. Kopii částečného (*šóhon*, 抄本) nebo celkového výpisu (*tóhon*, 謄本) i cizí osoby mohl nyní za poplatek obdržet kdokoli (Krogness 2014: 150). Důvodem byla potřeba zpřístupnit identitu lidí a jejich vztahy a poměry v rodině, aby bylo možno ověřovat vlastníky pozemků, jejich legitimní nástupce, příp. legalizovat práci na živnost (Ninomiya 2014: 175). Brzy ale kromě tohoto primárního záměru začaly různé firmy a obchodní korporace zneužívat práva nahlížet do matričních registrů a začaly ho využívat k ověřování původu a totožnosti nových i stávajících zaměstnanců. Do budoucna se tak otevřel prostor pro nový typ diskriminace, kdy si zaměstnavatelé cíleně do detailu vyhledávali identitu osob a pokud se jim dotyčný nezamlouval, odmítli ho přijmout. Dalším příkladem je i oblast realit, kde se zkomplikoval prodej či pronájem pozemku, pokud šlo o potomky vrstvy buraku, nebo v případě, že se dodatečně zjistilo, že v domě žili příslušníci uvedené skupiny, automaticky klesly jejich ceny.

Situace byla o to vážnější, že v jejím důsledku docházelo k potlačování identity jedince nebo celé rodiny a k upírání občanských práv. Jedním z projevů obrany některých občanů proti této formě diskriminace bylo vědomé falsifikování údajů zaznamenávaných do matriky. Podle zákona o matrikách informace o rodině a jejích členech podávala úřadu hlava rodiny. V zákoně bylo napsáno, že se přijímají pouze pravdivé údaje, na druhou stranu během administrativního procesu nikdo z úředníků podávaná data blíže neverifikoval. Proto se

⁴⁷ Watanabe Kijoši (渡辺清, 1835-1904) - politik a prefekturní guvernér v období Meidži

některé rodiny snažily unikat cestou hlášení nepravdivých informací, aby tak unikly kritice a odmítání vnějšího okolí (*seken*, 世間). V počátečním stádiu okolo přelomu století se jednalo zejména o odsuzování za rozvod nebo nemanželské děti (Krogness 2014: 150, 157).

Chapman shrnuje nové formy diskriminace na počátku 20. století jako důsledek povahy systému matrik koseki:

který „obsahoval mechanismy zahrnování (inkluze) a vytěsňování (exkluze) určitých společenských skupin a jejich členů, čímž způsobil vznik mnoha skupin tzv. ‚ostatních‘, zatímco se snažil definovat podstatu japonského národa.“ (cit. Chapman 2011: 5)

5.3 Zákon o státním občanství (1899)

Moderní matriky koseki kromě svého primárního účelu registrovat obyvatelstvo sehrály zásadní roli také při formování národního sebeurčení vůči cizím státům a při definici státních hranic. Konkrétním výsledkem hledání národní identity se stalo ustanovení vůbec první definice státní příslušnosti v nově vzniklém zákoně o státním občanství (*kokuseki hó*, 国籍法) v roce 1899. Díky tomu, že do doby vzniku tohoto zákona v samotném závěru 19. století byla jediným odvozeným osvědčením o japonském občanství (byť tento termín byl zaveden až tímto zákonem) registrace v matrice koseki, existovalo značné propojení zákona o matrikách se zákonem o státním občanství. Japonsko do této doby nepociťovalo potřebu podobného zákona. Roku 1898 ale ústavní právník Hozumi Nobušige (穂積 陳重, 1855-1926) během projednávání agendy o státní občanství (*kokusekihó šingiroku*, 国籍法審議録) upozornil, že pokud po vzoru západního práva Japonsko nezavede zákon o státním občanství, bude jednak těžké v rámci zvyšující se migrace zvládat administrativu cizinců a jednak mohou nastat problémy při obhajování získaných území, až se budou anulovat nerovnoprávné mezinárodní smlouvy, o jejichž zrušení Japonsko dlouhá léta usilovalo (Chapman 2014: 99).

Struktura japonského zákona o státním občanství se opírala o principy francouzského práva, ale zároveň bylo nutné zpracovat návrh zákona tak, aby odpovídal domácímu systému matričních registrů. Na základě toho byl zvolen způsob nabytí občanství podle zásady pokrevní příbuznosti (*jus sanguinis*) v patrilinéární rodové linii (Chapman 2011: 13).

Nabytí japonského státního občanství se v období Meidži řídilo dvěma podmínkami. Japoncem se mohlo stát dítě, jehož matka či otec byli v momentě narození japonskými občany. Dítě mohlo nabyt občanství také v případě úmrtí otce, avšak ten musel být v okamžiku smrti japonským občanem (Krogness 2014: 157). Pokud dítě splňovalo podmínky pro nabytí občanství, bylo jméno dítěte zapsáno do matričních registrů do záznamů rodičů. Kdykoli bylo potřeba během života prokázat občanství a totožnost, zajistil si jedinec výpis z rejstříku matrik. Tento reciproční vztah zákona o občanství a zákona o matrikách se stal důležitým principem identity japonských občanů. Jinými slovy dítě po narození získalo podle zásady pokrevní příbuznosti státní občanství po rodičích a na tomto základě mohlo dojít k zapsání do rodinné matriky koseki (Kashiwazaki 1998: 286).

Chen ovšem upozorňuje, že mnozí Japonci vnímají až příliš samozřejmě skutečnost, že automaticky získali státní občanství, a zabývá se problematikou tzv. zapomenutých jedinců (*wasurerareta hitobito*, 忘れられた人々). Souvislost mezi státním občanstvím a právním statutem občana vysvětluje následovně:

„Občanství poskytuje právní spojení mezi jednotlivcem a právním státem a mít či nemít občanství je stěžejní pro identifikaci právního statutu (mibun šómei), který neovlivňuje pouze vzdělání, zaměstnání, manželství a péči o děti, ale také různá práva jedince, stejně jako jeho povinnosti.“ (Chen 2014: 222)

Chen odkazuje na přetrvávající diskriminaci v japonské společnosti a definuje dvě skupiny osob. V jedné z nich se ocitly osoby, které z nějakého důvodu ztratily nebo ani nikdy neměly právní status občana, a proto nemohou nabyt japonského státního občanství (*mukokusekiša*, 無国籍者). Druhou skupinu tvoří lidé, kteří následkem politických nebo legislativních nesouladů mezi právním státem a administrativním systémem rodinných registrů nemohli být zapsáni do matrik koseki, a tudíž jsou bez registrace (*mukosekiša*, 無戸籍者) (Ibid: 223). Ačkoliv obě skupiny jsou až záležitostí doby poválečné, kořeny tohoto sociálního problému, a tedy i vzniku *mukokusekiša* a *mukosekiša*, pocházejí už ze systému nastaveného v období Meidži.

V obou uvedených případech se jedná o postavení neslučitelné s legálně právním statutem, spojené s určitými sociálními předsudky, avšak je nutné obě skupiny rozlišovat. V případě *mukosekiša* jedinec není zapsán v matrice, ale všeobecně se předpokládá, že je

Japonec. Etnicky, jazykově, kulturně, ani rasově se totiž neliší od ostatních, ale přišel o možnost být registrován, protože jeho rodiče a starší generace byli příslušníky skupiny buraku bez matriky, nebo o matriční záznam mohl přijít během života, například po rozvodu, kdy z administrativních důvodů zejména ženy byly odmítány být zapsány zpět⁴⁸. V současné době se lidé bez matričních registrů potýkají s mnoha potížemi v každodenním životě. Kvůli neexistenci matriky nemůžou zažádat o registraci trvalého bydliště (*džúminhjó*, 住民票), od čehož se odvíjí také další nesnáze jako znemožnění přihlásit se o zdravotní pojištění (*kenkó hoken*, 健康保険), takže si jedinec musí veškerá ošetření platit na vlastní náklady v plné výši, a dokonce mu hrozí, že většina zdravotnických zařízení mu bez pojištěneckého průkazu odmítne poskytnout lékařskou pomoc. Člověk bez matriky nemůže například ani uzavřít manželství, protože nelze ověřit jeho totožnost ve smyslu, zda je věkově způsobilý pro úkon sňatku, zda je svobodný, rozvedený, či dokonce není v jiném manželském svazku.

Na rozdíl od výše uvedených neregistrovaných mukosekiša, u skupiny mukokusekiša, tedy bez nároku na občanství, se předpokládá, že jedinec je cizinec. Vesměs se jedná o potomky imigrantů z jihovýchodní Asie, Filipín nebo ze států či území, jež byly do 2. světové války japonskými koloniemi (zejména Taiwan, Korea, Mandžusko, Boninské ostrovy). Každý z těchto národů měl ve vztahu k Japonsku svá specifika, a podle toho také Japonci řešili koloniální legislativu pro každé území zvlášť. Stejně pro všechny byl ale fakt, že bylo a je mnoho případů, kdy potomci imigrantů, kteří se narodili i vyrostli na japonském území (*nihon umare nihon sodači*, 日本生まれ、日本育ち), nemohou dostat status Japonce, ale zároveň nebylo výjimkou, že rodiče neviděli důvod hlásit dítě na ambasádě či konzulátu své rodné země, a proto se nemalý počet takových jedinců ocitá zcela bez nároku na občanství jakéhokoli státu. Kromě problémů příslušníků této skupiny začlenit se do běžného společenského života se často potýkají s krizí osobnosti, jejíž příčinou je chybějící etnická příslušnost k vlasti. Tito jedinci navíc často bývají ignorováni a odsuzováni také zvenčí, protože nejsou okolím vnímáni ani jako Japonci, ani jako občané země původu svých rodičů.

⁴⁸ Dnes již existuje právní úprava, která po rozvodu umožňuje založit si vlastní matriční záznam.

5.4 Společnosti za národní vyrovnání Suiheiša

Diskriminace vůči vrstvě buraku pokračovala také ve 20. století. Jeden z organizovaných pokusů o řešení situace byl zahájen dne 3. 3. 1922 v Kjótu, kde se konala zakládající konference Společnosti za národní vyrovnání (*Suiheiša*, 水平社)⁴⁹. Na přípravě písemného manifestu se podílelo celkem 9 členů z prefektur Nara (4), Kjóto (2), Ósaka (1), Saitama (1), Fukušima (1), přičemž konference čítala na 3 000 účastníků. Fujino v úvodu popisuje organizaci slovy:

„Společnost Suiheiša je první celostátní asociací organizující dobrovolné hnutí za osvobození osob buraku, které jsou neustále terčem diskriminace.“ (cit. Fujino 2002: 3)

Cílem společnosti Suiheiša bylo zejména zformovat skupinu lidí, která by veřejně a otevřeně bojovala proti diskriminaci skupiny buraku. Základní princip představovala myšlenka, že nastal čas brojit proti útlaku, avšak zároveň je nutné být hrdý na svůj původ eta a snažit se i přesto zařadit do běžné společnosti. Tato idea byla ve srovnání s předchozími pokusy aktivistů průlomová. Suiheiša si nekladla za cíl pouhý boj proti útlakům, ale zejména obhajovala humanistické principy zdůrazňující respekt k lidské důstojnosti, odsuzovala veškeré formy diskriminace vůči buraku a snažila se zlepšit jejich životní úroveň (Reber 1998: 47). Organizace sice byla rozpuštěna až v roce 1949, ale její funkce, coby asociace hájící práva a postavení diskriminovaných, trvala přibližně jen do poloviny 30. let, než se její ideologie změnila v primárně bojující proti předválečnému militarismu a fašismu.

⁴⁹ Téma *buraku* v souvislosti s organizací *Suiheiša* a hnutím *Dówa* (*dówa undó*, 同和運動), stěžejním pokračovatelem řešení otázky diskriminace skupiny *buraku* v poválečném období, detailně zpracovává Ian Neary v publikacích *Political Protest and Social Control in Pre-war Japan: The Origins of Buraku Liberation* (1989) a *The Buraku issue and modern Japan: the career of Matsumoto Jiichirō* (2010).

6 Závěr

Období Meidži bylo pro Japonsko v mnoha směrech dobou převratných změn. Nová vláda byla postavena před nelehký úkol změnit zastaralý, nefunkční státní systém v moderní fungující aparát. Základním předpokladem pro to byl dobře postavený právní systém. Zákonodárci však neustále řešili otázku, do jaké míry přebírat formu západních legislativních modelů a do jaké míry naopak zachovat principy tradiční domácí právní struktury.

Současně s dobovými změnami se vláda Meidži zabývala v rámci řešení nového společenského uspořádání také sociální otázkou. Na jedné straně prokázala snahu zrušit přežitý hierarchický systém předmoderního období a zrovnoprávnit japonský lid, na straně druhé nedokázala právně ošetřit všechny situace, ke kterým může změnou zákona dojít.

Tato bakalářská práce se soustředila na téma vzniku a vývoje moderních matričních záznamů koseki, jejich vztah k jiným dobovým zákonům a právním normám v období Meidži. Cílem práce bylo na základě rozboru systému matrik koseki a moderního zákona o matrikách analyzovat důsledky právních rozporů v legislativě na společnost Meidži.

Pro pochopení celé problematiky nejprve třetí kapitola pojednala o historickém vývoji populačních, rodinných a náboženských registrů v jednotlivých obdobích japonských dějin. Důraz byl přitom kladen zejména na předmoderní období, ze kterého vzešly formy registrů použité následně v období Meidži.

Čtvrtá kapitola podrobně vysvětlila vznik a vývoj moderních matrik koseki v období Meidži. Pozornost byla věnována jednotlivým ediktům, právním normám a revizím zákona o matrikách a zároveň u každé právní úpravy byly uvedeny případné nesoulady nebo problémové otázky.

Pátá kapitola shrnula informace o třech nejdůležitějších právních normách velmi úzce propojených se systémem matrik a analyzovala na základě uvedených poznatků právní problémy a kritické pasáže. V neposlední řadě jsme na konkrétních příkladech prokázali, že vláda Meidži nejenže nedokázala zamezit diskriminaci v japonské společnosti, ale jak vyplývá z analýzy povahy právních dokumentů, dokonce mnohými definicemi diskriminaci sociálních skupin spíše podpořila.

V samotném závěru páté kapitoly jsme nastínili první snahy o řešení problému s diskriminací na počátku 20. století, spojené se společností Suiheiša. Tato asociace nebyla zdaleka jediná, která požadovala změny v přístupu k utlačovaným sociálním skupinám. Předválečnými snahami o boj s diskriminací i jeho vývojem po válce se již několik diplomových prací zabývalo.

Domnívám se, že rozvedení této práce z hlediska právně-politické tematiky matričních systémů koseki by mělo potenciál pro diplomovou práci. Jejím předmětem by mohl být například vývoj a změny systému matrik v meziválečném a poválečném období. Pokud jde o období do 2. světové války, nabízí se téma nuceného zavádění japonské podoby matrik v Japonskem kolonizovaných státech a skrz matriky propagovaná japonská ideologie. V poválečném období by zajisté zasloužila pozornost rozsáhlá restrukturalizace právního systému s důrazem na novou revizi zákona o matrikách (1948), jehož podoba se od zákona z doby Meidži výrazně odlišila a způsobila nové vnímání japonské rodiny a společnosti.

Skutečnost, že japonské a anglické odborné literatury na téma japonských matričních systémů z politicko-právně-společenského hlediska je v současné době jen velice málo, nasvědčuje tomu, že se této problematice ještě příliš odborníků nevěnuje. Není tedy s podivem, že podobné vědecké stati v češtině prozatím nenacházíme. Skromně proto věřím, že by tato práce a její referenční literatura mohla posloužit jako studijní materiál nebo alespoň jako základní úvod českým badatelům, ať už z oblasti právní vědy, sociologie, psychologie, politologie, kulturologie nebo jiných vědních oborů.

7 Seznam použité literatury a zdrojů

Monografie v češtině

- BĚLOHLÁVKOVÁ, Adéla (2007). *Diskriminace a diskriminační slova v současném Japonsku (diplomová práce)*. Univerzita Karlova v Praze, FF.
- DUBEŇOVÁ, Kristína (2013). *Demografie Japonska a její dopad na japonskou rodinu (bakalářská práce)*. Univerzita Karlova v Praze, FF.
- FREDMAN, Sandra (2007). *Antidiskriminační právo*. Praha, Multikulturní centrum Praha. ISBN: 978-80-254-1054-7.
- FROLÍK, Martin (2009). *Funkce hlavy rodiny v Japonsku v 1. polovině 20. století (bakalářská práce)*. Univerzita Karlova v Praze, FF.
- KLOUDA, Karel (2011). *Postavení a diskriminace národnostních menšin v současném Japonsku (bakalářská práce)*. Univerzita Karlova v Praze, FF.
- KRAUS, Jan (2007). *Proces kompilace a přijímání občanského zákoníku v období Meidži (diplomová práce)*. Univerzita Karlova v Praze, FF.
- LABUS, David (2009). *Stručná historie států: Japonsko*. 1. vyd. Praha, Libri. ISBN: 978-80-7277-426-5.
- REISCHAUER, Edwin O. a kol. (2009). *Dějiny Japonska*. 2.vyd. Praha, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN: 978-80-7106-513-5.
- TOMÁŠEK, Michal (2004). *Dějiny čínského práva*. 1. vyd. Praha, Academia. ISBN: 80-200-1190-0.
- TOMÁŠEK, Michal (2007). *Scripta iuridica 3: Přehled dějin japonského práva*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, PF. ISBN: 978-80-85889-87-1.
- VASILJEVOVÁ, Zdeňka (1986). *Dějiny Japonska*. Praha, Nakladatelství Svoboda. ISBN: 25-088-86.
- ZÍCHA, Lukáš (2015). *Lidskoprávní diskurs v Japonsku a japonské zahraniční politice (diplomová práce)*. Univerzita Karlova v Praze, FSV.

Cizojazyčné monografie

- AMOS, Timothy (2014): *Household registration and the dismantling of Edo outcaste cultures, in Japan's household registration system and citizenship: Koseki, identification and documentation*. London and New York, Routledge. ISBN: 978-0-415-70544-8.
- ASAJI, Takeshi; KUROKAWA, Midori; SEKIGUCHI, Hiroshi; FUJINO, Yutaka (2002). *Suiheisha densetsu kara no kaihō*. Kyoto. Kamogawa Shuppan. ISBN: 4-87699-714-4.
- BROWN, Delmer M. (2008). *The Yamato kingdom, in The Cambridge History of Japan, Vol. 1: Ancient Japan*. Cambridge, Cambridge University Press. ISBN-13 978-0-521-22352-2.

- CHAPMAN, David (2011). *Geographies of Self and Other: Mapping Japan through the Koseki*. The Asia-Pacific Journal, Vol. 9, Issue 29, No. 2, 18 July 2011. University of South Australia.
- CHAPMAN, David (2014): *Managing „strangers“ and „undecidables“: Population registration in Meiji Japan, in Japan's household registration system and citizenship: Koseki, identification and documentation*. London and New York, Routledge. ISBN: 978-0-415-70544-8.
- CHEN, Tien-shi (2014): *The stateless (mukokusekisha) and the unregistered (mukosekisha), in Meiji Japan, in Japan's household registration system and citizenship: Koseki, identification and documentation*. London and New York, Routledge. ISBN: 978-0-415-70544-8.
- ELISONAS, Jurgis (2008). *Christianity and the daimyo*, in *The Cambridge History of Japan, Vol. 4: Early Modern Japan*. Cambridge, Cambridge University Press. ISBN-13 978-0-521-22357-7.
- FARRIS, William Wayne (2006). *Japan's Medieval Population: Famine, Fertility, and Warfare in a Transformative Age*. Honolulu, University of Hawaii Press. ISBN 13: 978-0-8248-2973-5.
Dostupné 21. 2. 2016 z <http://site.ebrary.com/lib/cuni/reader.action?docID=10412300>.
- HAH, Chong-do; LAPP, Christopher C. (1978). *Japanese Politics of Equality in Transition: The Case of the Burakumin*. Asian Survey, Vol. 18, No. 5, May 1978, str. 487-504. JSTOR Online.
Dostupné 14. 4. 2016 z <http://www.jstor.org/stable/2643462>.
- HAYAMI, Akira; UCHIDA, Nobuko (1972): *Size of household in a Japanese county throughout the Tokugawa era, in Household and family in past time*. Cambridge Books Online. ISBN: 9780511561207.
Dostupné 6. 4. 2016 z <http://ebooks.cambridge.org/chapter.jsf?bid=CBO9780511561207>.
- HOWELL, David L. (2005). *Geographies of Identity in Nineteenth-Century Japan*. Berkeley, CA, University of California Press. ISBN: 0-520-24085-5.
- ISHII, Ryōsuke (1981). *Ie to koseki no rekishi*. Tokyo, Sōbunsha.
- IWATANI, Jūrō (2007). *Nihon hōrei sakuin (Meiji zenki-hen) kaisetsu: Meiji dajōkan ki hōrei no sekai*. Kokuritsu kokkai toshokan, National Diet Library Digital Collections.
Dostupné 13. 4. 2016 z http://dl.ndl.go.jp/view/download/digidepo_999194_po_kaisetsu.pdf?contentNo=1
- KASHIWAZAKI, Chikako (1998). *Jus sanguinis in Japan: The Origin of Citizenship in a Comparative Perspective*. International Journal of Comparative Sociology, Vol. 39, No. 3, str. 278-300.
Dostupné 13. 6. 2016 z <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&sid=7692f4b8-e01b-4d3a-9326-92ed31dabffb%40sessionmgr4004&hid=4205>

- KŌZŌ, Yamamura; MURAKAMI, Yasusuke (1984). *Ie Society as a Pattern of Civilization: Introduction*. Journal of Japanese Studies, Vol. 10, No. 2 (Summer 1984), str. 279-363. JSTOR Online.
Dostupné 9. 10. 2012 z <http://www.jstor.org/stable/132142>.
- KROGNESS, Karl Jakob (2014): *Jus koseki: Household registration and Japanese citizenship*, in *Japan's household registration system and citizenship: Koseki, identification and documentation*. London and New York, Routledge. ISBN: 978-0-415-70544-8.
- MORI, Kenji (2014): *The development of the modern koseki*, in *Japan's household registration system and citizenship: Koseki, identification and documentation*. London and New York, Routledge. ISBN: 978-0-415-70544-8.
- NINOMIYA, Shūhei (2006). *Koseki to jinken*. Ōsaka, Kaihō shuppansha. ISBN: 4-7592-8401-0.
- NINOMIYA, Shūhei (2014): *The koseki and legal gender change*, in *Japan's household registration system and citizenship: Koseki, identification and documentation*. London and New York, Routledge. ISBN: 978-0-415-70544-8.
- NGUYEN, Ha N. (2011). *The 1871 Kaihōrei: Discourse, Outcastes and the Politics of Making Modern Japan (Master's Thesis)*. National University of Singapore.
Dostupné 24. 4. 2016 z <http://scholarbank.nus.edu.sg/bitstream/handle/10635/33312/The%201871%20Kaihorei%20Part%203%20Main%20Text%20and%20Bibliography.pdf?sequence=3>
- REBER, Emily A.S. (1998). *Buraku mondai in Japan: Historical and Modern Perspectives and Directions for the Future from the perspective of an American Researcher*. Dōwa mondai kenkyū, No. 20, 1998, str. 45-62. Ōsaka City University.
- RUYLE, Eugene E. (1979). *Conflicting Japanese Interpretations of the Outcaste Problem (Buraku Mondai)*. California State University. American Ethnologist, Vol. 6, No. 1 (Feb. 1979), str. 55-72. JSTOR Online.
Dostupné 14. 4. 2016 z <http://www.jstor.org/stable/643384>.
- SATŌ, Bunmei (2010). *Koseki tte nanda: Sabetsu wo tsukuridasu mono*. Tokyo, Ryōkufu shuppan. ISBN: 978-4-8461-1002-4.
- SATŌ, Bunmei (2010). *Shitteimasuka? Koseki to sabetsu ichimon ittō*. Ōsaka, Kaihō shuppansha. ISBN: 978-4-7592-8276-4.
- SMITH, Robert J. (1972): *Small Families, Small Households, and Residential Instability: town and city in 'pre-modern' Japan*, in *Household and family in past time*. Cambridge Books Online. Online ISBN: 9780511561207.
Dostupné 6. 4. 2016 z <http://ebooks.cambridge.org/chapter.jsf?bid=CBO9780511561207>.
- SMYTHE, Hugh; NAITŌ, Yoshimasa (1953). *The Eta Caste in Japan*. Phylon (1940-1956), Vol. 14, No. 1 (1st Qtr., 1953), str. 19-27. JSTOR Online.
Dostupné 14. 4. 2016 z <http://www.jstor.org/stable/272421>.

- TOSHITANI, Nobuyoshi; KAMATA, Hiroshi; HIRAMATSU, Hiroshi (2005). *Koseki to mibun tōroku*. Tokyo, Waseda University Press. ISBN: 4-657-96927-7.
- WINTHER, Jennifer A. (2008). *Household Enumeration in National Discourse: Three Moments in Modern Japanese History*. *Social Science History*, Vol. 32, No. 1 (Spring, 2008), str. 19-46. Cambridge University Press. JSTOR Online. Dostupné 6. 4. 2016 z <http://www.jstor.org/stable/40267959>.
- YAMAWAKI, Haruki (1904), ed. *Japan in the beginning of the 20th century*. The Imperial Japanese Commission to the Louisiana Purchase Exposition.
- YOKOYAMA, Yuriko (2005). *Meiji ishin to kinsei mibunsei no kaitai*. Tokyo, Yamakawa shuppansha. ISBN: 4-634-52342-6.

Japonská referenční literatura

- 国史大辞典 (*Kokushi daijiten*). Vol. 1-15. Tokyo, Yoshikawa Kobunkan. 1979-1997. KDJ.
- 広辞苑 (*Kōjien*). 6. vyd. Tokyo, Iwanami Shoten. 2008. KJ.
- 日本史辞典 (*Nihonshi jiten*). 3. vyd. Tokyo, Ōbunsha. 2000. NJ.

Internetové zdroje

- WETHERALL, William. Yosha bunko Online. Dostupné 12. 6. 2016.
http://www.yoshabunko.com/nationality/Family_register_law_1872.html
http://www.yoshabunko.com/nationality/Family_register_law_1886.html
- CoJeCo - Vaše encyklopedie Online. Dostupné 28. 6. 2016 z
http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&id_desc=57674&s_lang=2&title=matrika